

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 86. szám

2004. április

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”
(*Vörösmarty Mihály*)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magyar-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

Az örmény esküvő üzenete

Felteszi a pap a kérdéseket a házasulandóknak:

„Ígérték-e Isten színe előtt egymásnak szívetek teljes komolyságában hűséget, kölcsönös szeretetet, úgy, ahogy azt Isten akarja?”

De ez nem elég, további kérdést tesz fel:

„Ígérték-e...egymásnak kölcsönös segítséget és támogatást az élet próbatételeiben, mint amilyen a betegség, főleg a gyógyíthatatlan betegség...?”

Am ezután a helyzet komolysága megkíván még egy harmadik kérdést is:

„Hajlandók vagytok-e teljesíteni ezeket a parancsokat, amely a mi Urunk és Istenünk akarata?”

A hangsúly erősíti e hármas kérdésfeltevést, amelyre a szertartás szövege egyöntetűen, egyetlen választ közöl a kérdések elhangzása végén, mind a vőlegény, mind a menyasszony részéről:

„Igen.”

Így helyén való, de ezt a választ csak komoly szándékkal és elhatározással szabad megtenni!

Dr. Sasvári László

*Szent Mihály Üzenete
Ki olyan, mint az Isten?*

Kedves Testvérek!

A Krisztus haláláról szóló nagypénteki híradás valójában az életről szóló evangéliumi üzenet. A kereszten meghalt Krisztus az örök élet kapuját tárta ki előttünk, amelyben „Nem lesz többé gyász, sem szomorúság, sem szenvedés, sem fájdalom. Isten letöröl szemünkről minden könnyet.”

Húsvét kinyilatkoztatja, hogy a születés és a halál kölcsönösen kiegészítik egymást. Bármilyen tragikusan éljük is át az elmúlást, lelkünk mélyén mindig felvillan a tragikumot átvilágító transzcendencia. Az emlékezés gyertyájának fénye fölfelé törekszik, a magasságok

felé. Az őskeresztények gyászát beragyogta a húsvét fénye. Krisztust a halál csak rövid időre győzte le, de Krisztus örök győzelmet aratott a halál fölött, amint az apostol is írja: „A halálból feltámadt Krisztus nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta.” (Róm. 6,9)

Az Úr megtette a számára kijelölt nehéz keresztutat, ugyanígy Krisztus minden követőjének vállalnia kell a kockázatos egyéni életutat. Útonjárás... kinek-kinek magányos, nehéz útvjáról van szó, amely a véges világból a végtelenbe vezet. Éljenek bár mellettünk, körülöttünk jó lelkek, melegszívű családtagok, barátok - a kritikus, nehéz élethelyzetekben mindenki maga dönt és vállalja mindazt, ami számára kiméretett. Az útonjárás személyes döntéseit senki más meg nem hozhatja.

A zsidók húsvétja átmenetet jelentett a szolgaságból a szabad életbe. A mi keresztény húsvétunk átmenet ebből a világból az örök életbe. Jézus keresztjének alsó szára világunkban van, de felső ága már húsvét fényében ragyog. Jézus halálának és feltámadásának kettőssége adja meg a keresztény élet két támaszpontját: az elmúlást és a halhatatlanságot.

Húsvét a szenvedés, a halál és a feltámadás misztériumát tárja fel előttünk, ezért az ünnepek ünnepe, az üdvösségtörténet tengelye és a halandó ember sorsának fordulópontja. A karácsony a húsvéttól kapja ragyogását, pünkösöd a húsvétban teljesedik ki. Húsvét az örök liturgia kezdete, amelyben az emberi szó már nem képes kifejezni az istenközelség és a halhatatlan élet örömet.

A feltámadás diadalünnepén az ujjongó egyház örömeivel köszöntelek benneteket, kedves keresztény testvérek és arra kérlek, hogy ti is a húsvét hírnökei legyetek. Vigyétek meg a feltámadás örömhírét azoknak a testvéreknek, akik még mindig a bűn és a halál árnyékában élnek.

*Lelkipásztorotok
Czirják Árpád*

HÚSVÉT
Lászlóffy Aladár

Uram, fogadd el számadásom:
belátom, adósságom nőtt.
Eltöprengtem már annyi máson
S eltékoztam az időt.

Egy hollócsapat megelőzött,
különben ártatlan vagyok.
Káin, miután ügye győzött,
most kezéügyében hagyott,

hogyan leszögeztél két karoddal
áldj meg és ölelj meg ha tudsz,
s ne azt mondd rám, amire joggal
következtethetnél: „Hazudsz!”

Uram, add meg a lehetetlent,
utolsó kérdésed előtt,
ha életem már elkövettem,
maradjon még egy délelőtt

szeretteimmel ünnepelni
és sírva sírni mindenért,

ami a minden és a semmi
között a tavaly óta ért,

évente legyen meg a reggel,
amikor elgördül a kő
s a felszálló galambsereggel
fellelégezhet a jövő.

„Jönnek, jönnek, katonák jönnek, katonák, akik nem köszönnek”

Október 23. számomra két ismeretséget is jelent. 1956-ban láthattam Szabó Lőrincet (és hát az őt bemutató Illyés Gyulát), akit akkor szülővárosában „érdemelten, szépen koszorúznak”, és 1963-ban egy hangversenyre indulóban, a villamosról leszállva barátnóm bemutatta az akkor még fiatal tanárt, Kabdebó Lórántot, a későbbi Szabó Lőrinc-kutatót. Azóta azt szoktam mondani, velük, kettőjükkel bigámiában élek immár négy évtizede. És ugyanezen a napon vehette át férjem a Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjét többek közt a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának létrehozásáért, ahol nem is a kitüntetés vált hangsúlyossá, hanem a tény, hogy még a baloldali kormány terjesztette fel, és a Fidesz-kormány hagyta jóvá, és adta át ezen a napon 1998-ban. Nem politikafüggő elismerésként.

Kabdebó Lóránt:

Ha valamire büszke lehetek, az hogy tetteim nem voltak aktuálisan politikafüggőek. Amíg hagytak célokat megvalósítani, amit magam elé kitűztem, örültem. Lehet, hogy a váltakozó politika kevésbé örült annak, amit én magamban szolgáltni véltem. De megvoltunk egymás mellett. Hiszem, hogy a változó időben mindig változatlan értékeket védtem és segítettem érvényre jutni. Barátokat, és műveket egyaránt.

D. M.: Hogyan emlékezel 1956-ra?

K. L.: Mint barátságok történetére. Mondatok. Talán jelenetek. Gondolom, már csak bennem élnek. (Másban más mondatok, más jelenetek ugyanígy.) Mint zárványok a geológiai múltból, tanúskodnak, összefüggő történetet mégsem tudok belőlük összeállítani. Kimondom őket mégis, szervezzenek maguk köré - ha tudnak - történetet. Alakítson belőlük - aki akar - magának történelmet.

1956. október 10-én apámmal elutaztunk Erdélybe nagyanyámat meglátogatni, 24-én délben indultunk vissza, akkorra szólt a jegyünk, és az utolsó vonattal érkeztünk meg Magyarországra. 23-án este még Marosvásárhelyt hallottam a Gerő beszédet: barátaim ezt úgysem hagyják annyiban, mondtam. Meg szerettem volna még hallgatni a Carlo Rossi vezényelte hangversenyt, amelyre bérletem volt, de a rádió minden kommentár nélkül csak tánczenét játszott. Reggel nagynéném azzal ébresztett: Pesten kitört a forradalom, bement a rádió. Apám pedig: siessünk, csomagoljunk, anyád egyedül vár otthon. A vonat Pestre már be nem mehetett. Valahol Püspökladánynál arra ébredtünk, hogy valaki elkiáltotta: indul egy vonat Miskolcra. Gondolkozás nélkül felkaptuk csomagjainkat, átszálltunk. A vonat Nyíregyházáig vitt, Debrecenen keresztül, a párhuzamos síneken tankok utaztak a főváros felé. Nyíregyházáról egy vonat Szerencsre vitt, és onnan azzal a személyvonattal hazaérkeztünk aggódó anyámhoz, amely vonat Miskolcra délután 3-kor szokott volt továbbindulni és olyan 10 óra tájban ha megérkezett Pestre, ezzel utaztam békésebb időkben a másnapi vizsgákra. Hamarabb érkeztünk 25-én Miskolcra, mint menetrendszerűen befuthattunk volna Budapestre. Miskolcon senki ismerősöm, így kint rekedtem az eseményekből. Egyszer, kenyérért sorban állás közben, az újonnan alakult Nagy Imre

kormányt amikor kommunistázták és szidták, próbáltam megjegyezni, hogy hiszen Lukács Györgyért mi tüntettünk, Gyenes Antal régi Györffy-kollégista is a reformok embere. Anyám elhallgattatott, többet ki sem engedett a lakásból. Ő kísért kínzó fogfájásom kezelésére a szomszédos fogorvosig is. Legfeljebb néha majd a régi gimnáziumomba sétálhattam el, tanárainnal beszélgettem, és hoztam haza olvasni valót. Például Németh Lászlóval, a szépíróval akkoriban ismerkedtem meg. És latint tanultam, hiszen harmadéves magyar-történelem szakos létemre felvettem a latin szakot is.

És félttem. Nem magamat konkrétan féltettem (persze azt is!), hanem az életet, a világot. Utólag idézhetném A Prufrock sorait: And I have seen the eternal Footman hold my coat, and snicker, And in short, I was afraid.

Ez esetben a Vas István fordítása a legmegfelelőbb szöveg magam jellemzésére: És láttam az örök lakájt, ki kabátom tartotta s vihogva állt - Elég hát annyi: félttem.

Magányomban, rádiót hallgatva (új rádiót is vettünk, hogy jobban hallható legyen a zavart adás is) komolyan vettem az ígéreteket. A tűzparancsot előbb, utóbb pedig a nyugati világ biztatásait. Igaz, annyit már akkor is tudtam a világról, hogy választások előtt az amerikai elnök nem dönthet, Eisenhower 1956 őszén nem lehet háborút indító állapotban. Csakhogy arra nem figyeltem, hogy ugyanezt használták ki az angolok és franciák, és robbantották ki a „szuezi válságot”, amely végleg ellehetetlenítette a magyar szabadságharcot. Amikor a nyolcvanas évek második felében Párizsban egy barátunknak a Bois-ra és a párizsi körpanorámára nyíló ablakában ülve olvastam az 1956-os forradalom sajtójáról kiadott antológiát, akkor vettem észre a kis hírt, ami talán eldöntötte a mi sorsunkat is: a szuezi háború kitöréséről. Mindössze egy rövid hír volt a hazai sajtóban. Észrevétlen. Hangsúlyt csak akkor kapott, amikor ironikusan, szinte vicc-formát öltve mondogatták: a szovjet tankból kilépő kiskatonák Szeuzt Szeuzt emlegettek.

És láttam karácsony előtt, egy újságíró gyakornokként Miskolcon rekedt évfolyamtársam mutatta, amint a pártbizottság előterében egy kopaszra nyírott fej haladt át: az Ungvárról visszaengedett Földvári Rudolf volt. (Mondtam is neki évtizedek múlva: láttam kopasz fejedet átmenni előttem karácsonykor Miskolcon.)

D. M.: Mikre emlékezel ebből az időből?

K. L.: Három csöngetésre a miskolci selyemréti lakásunkon. Senkit nem vártunk. Az ünnepnapok is olyanok voltak, mint a hétköznapok. Kijárási tilalommal. Vagy ha nem tilalommal, akkor is sötétedésre mindenki haza sietett. A váratlan csengőszót senki sem szerette. Nekem, amióta október 25-én apámmal szerencsésen hazaérkeztem Erdélyből, és utóbb hónapokig szüleim lakásában rekedtem, három váratlan vendégem érkezett.

Az egyik nem is énhozzám jött, apám régi barátjának, kollegájának a miskolci egyetemen tanuló fia menekülőben egy éjszakát töltött nálunk. Őt igazán soha sem kedveltem. Most egy gépfegyverrel érkezett. Apám a menekülőt befogadta, de a fegyver ellen tiltakozott. Végül beengedte, a fegyver az ágy alatt várta a fiú hajnali távozását. És még egy miskolci egyetemista történet. Az akkori honvédkórházban, a mai Szent Ferencben látogatom apám egy másik kollegájának fiát. A kiváló képzettségű főmérnökéket áruhalmozásért ítélték el korábban, fiuk velem járt magánórákra, angolt tanulni, nagynevű, Amerikát is megjárt tanárunk - valaha még Horváth Jánosnál doktorált, megírta a megye irodalomtörténetét is - ingyen tanította a hirtelen hátrányos helyzetbe került fiút. Nyelvtudása okán a forradalom alatt ő lett a miskolci rádió egyik idegen nyelvű hírközlője. Amikor az oroszok az egyetemre betörték, éppen a fürdőszobában volt, a katonák, mielőtt behatoltak, bedobtak az ablakokon egy-egy kézigránátot, akkor sebesült meg. A kórházban fülest kapott: ne várja meg a másnapot, amikor gyógyultan elbocsátanák, mert azonnal lefognák. Előző nap kiszökött a bakancsban, amit előzőleg mi juttattunk el hozzá, majd egy lányos baráti házban töltötte az éjszakát, aztán meg sem állt Szombathelyig, ahol akkor már apja ismét mérnökként dolgozhatott, és onnan ugyanebben a bakancsban távozott tovább. Ma kitűnő mérnök - ha jól

tudom - Zürichben. Mindezt attól a szombathelyi leánytól tudtuk meg, aki majd hírt hoz róla, amikor ismét megindul az egyetem, és aki, bár korábban nekem tetszett, ekkor már Román Karcsi barátnője volt.

A másik: Miskolcon lakó évfolyamtársnőm látogatott haza, egyik délután becsengetett, és elmesélte az egyetemen történeteket. Ekkor értesültem Nimsz Béla évfolyamtársunk véletlen tragikus haláláról, és tőle hallottam dékánunk, I. Tóth Zoltán mártírhaláláról is. Amikor hazakísértem - Diósgyőr felé lakott -, a villamos két oldalán orosz tankok sétafikáltak. Félttem, de úgy illett, hogy hazáig kísérem. Ott, a villamoson, még ma is érzem a helyet, ahol jártunk, fogvacogva mondtam, ma sem értem miért, hogyan, valami nagy magaelszánással szakadt ki belőlem, mégis inkább csak magamban mormolva: „pedig hát mostanra érett meg bennem, hogy kommunista vagyok. De nem olyan, mint ezek”. Akinek mondtam, biztos rég elfelejtette, bennem ma is él, engem azóta kísért a szöveg. Szeretném megérteni, vagy legalább értelmezni. Mindig mást értettem belőle. Most így hallom: a forradalmi lendület vezetett eddig, itt tornyosodott, hogy segítségével mindjárt el is határoljam magamat attól, ami elkövetkezett. Végiggondoltatott egy utat, amivel szembesíthetem az erőszakot: éppen hogy önmagát ítélte el általa ami körülvevett? Furcsa szembesülés azzal, ami elkezdődött ekkor? Visszhangzott benne még gimnazista emlékem is talán, amikor hallom, szüleim mondják: még az a szerencse, hogy jó gyerek, tudja mit kell mondania, az iskolában alkalmazkodik, de valójában másként gondolkozik. És a válasz: nagyságos asszonyom, most már guggolva is kibírjuk. Közben én arra gondoltam, hogy az övéké egy már meghaladott világ, ugyanakkor menekültem Marczali világtörténetébe, ott is a középkorba, és borzongva éltem át a gótikus világot. Meg Shakespeare királydrámáiba, Walter Scott romantikájába. Aztán az egyetemen fiatal tanárainktól hallhattuk a NÉKOSz-legendákat, erre épült a sokat emlegetett Kolhoz-kör is '56 március 15-től.

A harmadik: újév napján délután Román Karcsi, akivel a forradalmi napok előtt kerültem barátságba, keresett meg. Alattam kezdett egy évvel, bárha idősebb nálam. Hamar befogadtuk baráti körünkbe. Közülünk - azt hiszem - ő vett leginkább részt a forradalomban. Megúsza az eseményeket, ma már néha beszélgetés közben el-elszólja magát akkori tapasztalatairól. De jobbára máig hallgat. Nagy Imre újratemetésekor ő is koszorúzott. Akkor, újévkor semmiről nem beszélt. Csak meglátogatott. Jobbnak látta az ünnepen nem otthon lenni Gáván, a bodrogi faluban, ahol napjait töltötte akkoriban? Nem akart szem előtt lenni? Vagy csak keresett egy beszélgető társat? Pontosabban hallgató társat. Nem tudom. Még nem volt televízió. Ha lett volna, talán az egész forradalom másképp zajlik le, vagy talán nem is lett volna. Rádiót hallgattunk. Szüleim szobájában, aztán átmentünk a vendégszobába, beszélgettünk. Azt tudom, hogy Nagy László verseit olvastuk, a Deres majális darabjait. A József Attila-versre emlékszem, és a Nagy Lajosról szólóra. Beszélgettünk barátainkról, Szakács Sanyiról, aki Kapuvárról feleségével a rémhírek hallatára Bécsbe távozott, csak az amnesztia meghirdetése után tér majd haza, március után. Azt már én is tudtam, hogy Nimsz Béla barátunkat egy véletlen golyó halálra sebezte, és hogy dékánunk, I. Tóth Zoltán a közép-európai megbékélés propagálója, a kiváló történészprofesszor halott. Amikor a diákok képviselőiben az Akadémia utcai pártszékházba igyekezett tárgyalni, lelőtték. Molnár Jóskáról, Tóth Edusról, Varga Jancsíról, a Kolhoz-kör oktató tagjairól nem tudtunk semmit, Szabad Gyurkáról sem. (Akkor így emlegettük őket, nevük ekként rögzült mindnyájunk emlékezetében.) Hogy politikáról beszéltünk-e, nem emlékszem. Egyáltalán - a Nagy László verseken kívül - semmire nem emlékszem.

Karcsi különben költőnek indult, mindenesetre ha 1956-ot emlegeti valaki, akkor a címként választott idézet jut eszembe elsőként. Az ő egyik verse kezdődött ezzel a két sorral. Nagy költészetet és bölcs politikai tájékozottságot revelál. Nem lett belőle költő, de ez a két sor szememben költőként őrzi mindenkor létezését.

De térjünk vissza elutazásom előttre. Emlékezetem talán azért kontúrosabb a Rajk-temetést

megelőző időkhöz, mert amit megéltem, azt tudom, hogy megelőzőleg történt.

D. M.: Mi történt addig?

K. L.: Ami a történelemre tartozik, az csak az október 6-ai újratemetés élménye. És ezt megelőzőleg egy esemény, aminek véletlen szemtanúja lehettem. 1954-ben a világbajnokság elvesztése, a Rákóczi úton (akkor még állt a Nemzeti Színház is) az újságokat égető emberek csalódottsága. Másnap felvételiztem az egyetemen. De most éppen arra szeretnék visszagondolni, ami a történelmileg is feljegyezhető eseményeket megelőzte. Amiről nem írnak a történelemlétkönyvek.

Nem voltam politikus alkat, filozofnak készültem, hogy minek, azt pontosan még nem tudtam. Ókori történész szerettem volna lenni. A görög irodalomtörténetet előadó Moravcsik professzor óráira járt, valamint Borzsák István évfolyam előadásait és Tacitus-óráit hallgattam. Sarkady János volt a szeminárium vezetője. És hát Szabó Árpád látványosan politikáló előadásaira divat volt eljárni. Tőle, a nemrég még marxista professzortól hallhattuk, hogy Marx az zseni, de Engels csak egy kispolgári fecsegő. És az Íliász Terszitész jelenetének sajátos interpretálását. Ott mutatta ki A család, állam és magántulajdon eredetének ellentmondásosságát. Merthogy a Homérosz-kori görögség a katonai demokrácia állapotában élt volna. Na most Terszitészt, aki a békés elvonulást szorgalmazta, jól elverték a többi vezérek. „Ha ez demokrácia, akkor ezt maguknak adom” - zárta le a rendkívül teátrálisan előadott jelenetet. Dehát ez speciál szeminárium volt, ide csak kiválasztottak jártunk. Borzsák Istvánnál szigorúan csak a szakmáról volt szó. Csakhogy a szakma is sok tanulsággal szolgálhatott. Nem lehetett véletlen, hogy kétszer is elismételt egy figyelemre méltó tény. A római szenátus erkölcsi lezüllesztését. Először felvezetésként, amikor a barbárok véleményét mutatta be, elmondva, hogy a sella curulison ülő szenátorokat, mint megannyi uralkodót szemlélték. Bezzeg, jegyezte meg, Bizáncban, a kései császárság idején szigorú előírások szerint kellett a szenátus tagjainak applaudatióval köszönteni nemcsak a császárt, de családjának tagjait is. És ugyanezt elmondta retrospektíve is, amikor elérkeztünk a Kelet-Római Birodalomba, bezzeg ez a szenátus valaha, milyen tekintélyes testület volt, milyen erkölcsi erőt jelentett. Ez volt az idő, amikor Sztálin, de még Rákosi nevének kimondásakor is felállva, ütemes applaudatio kíséretében kellett skandálni neveiket. Meg is kérdezte egyik szakértésigis társunk gyanakodva; nem gondoljátok, hogy a professzor elvtárs céloz ezzel valamire. Gyorsan nyugtattuk, dehogya, ezek csak történelmi tények. (Akkor nem tudtuk, hogy szakértésigis társunk valójában tönkretett gazdag iparosmester fia, és a rendszerváltozás után saját környezetében élesen antikommunista magatartásra vált majd át.)

És a Tacitus-szemináriumok? Egyetlen szó politika nem hangzott el. Csak arról volt szó, hogy egy szöveg mennyire más mindent is jelenthet. Amikor a Szabó Lőrinc-i és József Attila-i költészet dialógikus modernségét mutatom be, hangsúlyozva hogy egy adott grammatikailag megformált mondat nemcsak egyfajta logikai ítéletet tartalmazhat, hanem annak a megkérdőjelezését úgyszintén (de említhetem Gottfried Benn, Rilke, Yeats, T. S. Eliot, Kavafisz vagy Ezra Pound szövegeit is), - akkor éppen a Borzsák Istvántól tanultakat alkalmazom. És ha mindezt tanultam tőle, akkor azt a mondatát is mindmostanáig őrzöm magamban, amit 1955 őszén a kettéosztott (de fallal még szét nem választott) Berlinből hazatérve ejtett el: a városban két egyetem van, Keleten a Humboldt Egyetem, Nyugaton pedig a Freie Universität. Az Ókortörténeti Tanszék által kiírt pályázati dolgozat (amelyen egész nyáron dolgoztam, ezért utazhattunk csak később a rokoni látogatásra) címe is ilyen inspirációt adott: Az Augustus-kori költészet ideológiai állásfoglalása. A filológiai feladat politikai-erkölcstani tanulságokat sugallt. És íme a sors visszaigazolása: a vonaton kinyitom az úti olvasmányként magammal hozott új könyvet, Déry Nikije is Tacitus-idézettel kezdődik.

D. M.: Színház, hangversenyek?

K. L.: Az Opera kakashölőjén és a Zeneakadémián éltünk estelente. A világ legnagyobb operaénekesei között számon tartott Svéd Sándor és Székely Mihály fénykorában nem kapott

útlevelet. De akkor énekelt Fodor János, Joviczky József, Delly Rózsi, hogy csak a Wagner-énekeseket említsem. A Walkürt ma is az ő hangjukon hallom. És mint híres esetet emlegetem mindig: a Walkürben Hunding nyúlfarknyi szerepében egyszerre csak egy orgonabúgású basszus szólal meg. Szünetben rohantunk le megnézni a szereposztást, Székely Mihály beugrását élvezhettük.

De hadd beszéljek a Váci utcai Bartók Terem szerepéről (ma a helyén a Pesti Színház virágzik). Ott mindig voltak szavaló-estek, és ismertetések zeneszerzőkről. Ha bennem valaki forradalmat csinált, akkor Bartha Dénes volt az, aki Bartók életművét ismertette lemezfelvételek segítségével. Szegény Nimsz Bélára emlékszem, aki édesanyját is magával hozta ezekre a Bartók-termi műsorokra. És ott voltam a Zeneakadémián Kodály születésnapján, amikor a Zrínyi szózatát, a „ne bántsod a magyart” kórusművet előadták. A forradalom idején még hallhattuk a rádióban, aztán évtizedekig még lemezen sem volt kapható. Legalább egy óras ünneplés követte. Kijárt ez a műnek is, szerzőjének is, de legfőképpen a kórus üzenetének. Ez valódi ünnep volt és nem applaudatio.

Akkor még nem volt televízió, '56 nyarán a rádióban két esemény hatott rám elhatározóan. A kétségbeesett, az ellentéteket kifeszítő Bartókot megidéző Illyés vers, mely így kezdődött: „Hangzavart”? - Azt! ha nekik az, ami nekünk vigasz!” Hiszen az a Bartók, amit akkor hallottunk, az még nem az a klasszikus előadású zene volt, amit ma ismerhetünk. Megvan még a Kontrasztok akkori felvétele Frankl Péter, Pauk György és Kovács Béla előadásában lemezen. Két évtizeddel később, amikor a Zeneakadémián hallom, elcsodálkoztam, én nem ilyen „kontrasztokra” emlékezem. Megvan a tanúság, amely az akkori Bartókot jelenti. És volt egy rádiós beszélgetés Németh Lászlóval (Tóbiás Áron készítette), amely a „magyar műhely” gondolatait fejtegeti, a „bartóki-modellt”. Első írásom ősszel, a Tiszta Szívvel-ben ezzel a Németh Lászlóval kelt versenyre. Nem tanultam tőle, vele egy időben élt bennem is mindez. Számomra ez volt és ez maradt a forradalom.

D. M.: És a baráti köröd?

K. L.: Élesen elkülönülő emberekkel egyazon időben napi többórás együttlétben, beszélgetésben lehettem együtt. A Parlamenti Könyvtárban Vargyai Gyuszival és Szabó Mikivel, a későbbi történész professzorral és a szadeszos képviselővel, a Ménesi úti kollégiumban pedig Szakács Sanyival (a nemzetközi híru gazdaságtörténésszel) és a Nagyokkal, a súlyos betegsége okán korán elhalt Ernővel és Lajossal (a Szopori Nagy névvel díjjakkal kitüntetett finn fordítóval), utóbb az alattunk járó Román Karcsival barátkoztam. Sőt a későbbi E. Fehér Pállal is hosszú sétáink voltak, ő írta (most látom név megjelölés nélkül) az 1957-ben megjelent Szavunkban Szabó Lőrinc nekrológiáját, és utóbb ő hívta fel egy évfolyam-találkozókon az akkor megjelent Vas István-kötetre, a Rapszódia egy őszi kertben címűre a figyelmemet. Mennyi utóbb széttartó út!

Mégis, ha visszatekintve a kötődést kérdezed: akkor Szakács Sanyit tartottam legközelebbi hozzátartozómnak. (Egy-egy megjegyzése máig megmaradt bennem. 1956 könyvhetén megvette a Szabó Lőrinc válogatott versei című kötetet, címlapján Bernáth Aurél virágcsendéletével: megveszem ezt a szép könyvet Katicámnak, hadd örüljön. Amikor erre emlékezve majd csak októberben, Miskolcon, a mai Kazinczy Könyvesboltban én is megveszem, akkor éreztem csak, milyen bombát rejt ez a „szép” kötet.)

Nem lévén kollégista (nagyénémnél laktam, a József körút és a Baross utca sarkán), ugyanakkor mindig is éreztem, hogy sok minden történik az évfolyamon, amiből én kimaradok. Például a március 15-ei Kolhoz-összejevetelből a Várban. Az első nagyobb összejevetel szervezője (?), vezérszónoka (?) legközelebbi barátom volt, mégsem ő szólt róla nekem először, nem ő hívott, hanem Nagy Lajos (később feleségével, Vecával együtt sokáig szintén Székesfehérvárott tanítanak, majd a rendszerváltozás után Helsinkiben találkoznak, diplomáciai szolgálatot teljesítettek). Valahol a Rákóczi út elején sétálhattunk, a lánykollégium tájékán, de a másik oldalon. Napsütésre emlékszem. Lajos és barátja, Ernő

villamosra szálltak aztán, mentek haza, a Ménesi úti fiúkollégiumba. Barátom, amikor szemrehányóan megemlítettem, miért nem te szóltál, megjegyezte: eljöhetsz, ha akarsz. Engem féltett, többi barátomnak nem akarta tudomására hozni az eseményt, máig sem értem. Ezt sem tudom. Rengeteg kérdőjel maradt, hiszen évtizedekig nem volt célszerű ezekről a dolgokról beszélgetni. Bennem jelenetek, egyes társtalanná magányosodó mondatok megkövesedtek.

„Végül is” ott voltam koradélután a Régi Országház étteremben, a különteremben, ahol az azóta eltűnt Mátyás király portré alatt gyülekeztünk. I. Tóth Zoltán, a kar dékánja és Sanyi beszéltek. Majd pedig beszélgettünk. I. Tóth Zoltán akkor számomra már nem „a dékán” volt, és nem a népi demokratikus országok történelmének előadója, hanem az ember, akihez amikor vizsgázni mentem, mögötte a falán Bartók képét láttam meg. Ekkortól biztonságban éreztem a környezetében magamat. Hazataláltam. Napfényes délutánra emlékszem.

Ezt követően többször is ott voltam az úgynevezett Kolhoz- beszélgetéseken. Legtöbbször ebben a cseho-kinézetű étteremben, ahol jobbra oldalt csapszék is volt, szénhordó külsejű emberek iszogattak. Még egy jellegzetes összejövetelre emlékszem, akkor a kerthelyiségben találkoztunk, ha jól emlékszem Sipos Gyula költő és Gyenes Antal, a beszolgáltatást egyetlen gépirattal megszüntető későbbi miniszter is ott volt közöttünk. Akik ott voltak a Petőfi Kör sajtó vitáján, elmondták benyomásaikat, pontosan felidéztek az egyes felszólalásokat. Az esemény jegyzőkönyve azóta megjelent, emlékezetemben jegyzőkönyv pontossággal rögzült ugyanez a szöveg. Mint ahogy ma is emlegetem néprajzos kolleganőmnem, aki az asztal túlfelén szemben velem ült, milyen szép „csecsalakú” barna szeme volt.

Számomra 1956 forradalmát a Kolhoz-összejövetelek jelentik ma is. A Várban, az akkor talán céltudatosan lezüllesztett „úri” negyedben. Később a helyiségből proccos vendéglő lett, barátnőimmal, majd veled is meglátogattuk „vacsora vendégként”. Mi emlékeztünk, más már nem is tudta, mi mindennek lehetett itt a kezdete. A többiek, akik számára utóbb az események színhelye október közepétől áttevődött a piarista-épületbe (az akkori bölcsészkarra), meg a Ménesi útra, a kollégiumba, talán kevésbé emlékeznek erre, számomra ez jelenti a forradalmi színhelyet.

Ezzel fonódik össze a Tiszta Szívvel, az egy számot megélt bölcsészkar folyóirat. „Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karai irodalmi és tudományos diákköreinek folyóirata”. „Szerkeszti az ideiglenes szerkesztőbizottság. Tagjai: Máté Imre főszerkesztő, Román Károly felelős szerkesztő, ifj. Domokos Pál Péter, Kabdebó Loránd, Szakács Sándor, Veres Károly”. A stenciles folyóirat Prológus-át Szakács Sándor írta, Román Károly, Máté Imre és Szakács Sándor versei, Tóth István és Balogh Lajos, Varga D. László versfordításai, [utóbb: Szopori] Nagy Lajos elbeszélése, Román Károly, ifj. Domokos Pál Péter, Máté Imre, Harsay György cikkei, valamint [utóbb: E.] Fehér Pál (Kálidasza), Kabdebó Lóránt (A népi klasszicizmus reneszánsza), Dobszay László (Gondolatok a Liszt-verseny után) és Alföldy Géza („Struktúrakutatás” a régészetben) tanulmányai és Kőhegyi Mihály adatközlése (Ismeretlen Móra-levél) szerepeltek a lapban.

A szerkesztőség tagjai az úgynevezett kolhoz körök közül kerültünk ki. Román Karcsi (utóbb Székesfehérvár szellemi életének meghatározó személyisége) és (a későbbi történész professzor) Szakács Sanyi velem együtt a történészkarhoz tartoztak, Veres Karcsi a forradalom után külföldre távozott, itthon hagyva - rá még sokáig várakozó - menyasszonyát, ő magyar- és román nyelv és irodalom szakos volt, Máté Imre a vörös hajú, türkizkék szemével szenvedélyesen vitatkozó költő finnugor nyelvésznek készült, mint ahogy annak készült távoli rokonom, a felettünk kettővel járó Kabdebó Tamás is, Imre életútjának és verseinek kitűnő hangoltságú esszébefoglalója, és az lett az itthon maradt finnugrász professzor, Domonkos Pál Péter is, a nagy zenetudós lángolóan nemzeti érzelmű fia.

Én Máté Imrét akkor csak távolról ismertem, a Kolhoz összejöveteleiről. Látszik az impresszumból is: ő is kevésbé ismerhetett engem. Hiszen a nevemet is „nyelvész módi”

szerint írták, Eötvös meg Benkő Lorándra hivatkozva soha sem ismerték el a Lóránt-os változatot, amelyre a mai Mikszáth téri Krisztus Király kápolnában valaha örmény szertartású római katolikusként kereszteltek, és anyakönyveztek (kiegészítve természetesen a valamelyik szent Miklósról - és nagyapámra utaló - második keresztnévvel). A szöveg fölé és a tartalomjegyzékbe már pontosan került a nevem, hiszen a stencillel írott lapban én diktáltam és ellenőriztem a szövegemet.

Ekkor kezdtem tájékozódni az élő irodalomban. Annyi sört azóta sem ittam, mint amikor ezt a tanulmányomat készítettem. Fejbevágtam Illyés Kézfogások című kötete, de még inkább Juhász Ferenc Virágok hatalma című gyűjteménye. A két kötetet próbáltam elhelyezni irodalmunk (ma így mondanám) klasszikus kánonjában. Jártam az utcákat, mondogattam magamban a szövegeket, fogalmaztam mondandómat, és írtam gépbe. Utóbb bent a bölcsészkaron diktáltam és korrigáltam. Ki emlékezik a stenciles technikára. Előbb is, később is az írógépeket ünnepre elcsukták, a stencilgépet pedig külön őrizték. Akkor felszabadult, így készülhetett el folyóiratunk.

És a Rajk-temetés?

K. L.: Annyian beszéltek róla. Én az előzményéről mondok valamit, és ami utána, bennem történt. A Kolhozban megelőzőleg megbeszéltük, október hatodikán végigjárjuk szabadságharcos nagy halottjaink sírját. Külön hangsúllyal emlegettük a lengyel hősokeket, hiszen most is ők jártak előttünk. Azóta tudom például, hogy a Földművelésügyi Minisztérium falán, a 70-es troli végállomásánál van Woroniecki Mieczyslaw herceg („az 1848-49 évi szabadságharc hőse ezredese”) emléktáblája, aki ezen a tájon, „az itt elterült régi Fa-téren halt vértanúhalált 1849. október 20-án 23 éves korában a magyar szabadságért és az ezeréves magyar-lengyel barátságért”. Közben megérkezett a hír, ekkor lesz Rajkék újratemetése. A piarista-épületben, a harmadik emeleten, az A-lépcsőház melletti nagyteremben folyik a gyűlés. Mi lesz a kolhozosok tervével, hogyan illeszkedhet az új programhoz. Mire valaki tervünk ellenében megszólal: a mai szent ügyünket nem keverhetjük össze ilyen [a jelzőre nem emlékszem, de mindenképp dehonesztáló volt] dolgokkal. Döbbenet hallgatom majd fél százada e szavakat. Tényleg nem tudok visszaemlékezni a jelzőre, és hogy kinek a száját hagyhatta el. De számomra minden későbbi tudathasadás alapmondataként rögzült bennem, immár majd félszázad távolából.

A temetést követő tüntetés végigjárta az októberi gyász-emlékhelyeket. A párttitkár is velünk volt, láthatóan ijedten, szeretett volna meglépni. Belekaroltam, magamban úgy gondoltam, jó lesz túsznak közöttünk, bármi történik is. Az Andrássy útra azért kanyarodtunk, hogy a képzőművészek is csatlakozzanak hozzánk. A Batthyány örökmécsesnél én úgy emlékszem, Gömöri Gyurka olvasta fel József Attila Hazám című versét. A történelem könyvtár idős molett könyvtárosnője, maga is a munkásmozgalom régi harcosa. megjegyzi mellettem; most úgy kell mondani „mi ne legyünk soha gyarmat”. Aztán mentünk tovább. Ijedten látom, a Szabadság térnél az Akadémia utca felé indul a csoport, előre szaladok, és figyelmeztetem őket, menjünk a Duna-parton, mert nem lenne jó a pártközpont előtt elhaladni. (Ugyanis sokat jártam ezekben az utcákban, az egyetem és a Parlamenti könyvtár között, amely egyik törzshelyem volt egyetemi éveimben.) A Szabadság térnél valami nyomda lehetett, ő állott előtte, régi szocdem köszönéssel üdvözölte a tüntetőket. Végül a Petőfi szoborig vonultunk, ahol kórusban elszavaltuk a Nemzeti dalt.

Mielőtt elutaztam Erdélybe, a háború óta nem látott nagyanyám látogatására. még egy mondat maradt az emlékezetemben. Egyik barátunk mondja a Rajk-temetés idején a Kolhoz-kör tanár vezetőiről: „Jóskák azt hiszik, a tömegeket a kezükben tartják, pedig csak egy ló...t szorongatnak”. Ezt a mondatot ismételtük Imivel, csoporttársammal a temetést követő tüntetés után. Órákig sétálgatva. Már hűvös volt, a fogam vacogott. Éreztük: az előjáték jelenetei. A nagy események aztán mást rögzítettek másokban, énbennem ezek maradtak meg. Vajon távlatot kaphatnak, vagy jellegtelenné váltak az időben? Pár nap múlva

elutaztam.

D. M.: És amikor újra kezdődött az egyetem?

K. L.: Jókai írja az Egy az Isten című regényében az egyik olasz politikusról, aki a forradalmi napokban az ellentétek között békíteni akart, hogy az ilyen embereknek a végzete, hogy valamelyik fél elszabadult szélsősége se majd megöli. Jókai egy életre példát írt le elém: „A derék, az okos, a tiszta jellemű hazafit; akire sem azt nem mondhatják, hogy méregkeverő, sem azt, hogy bandita. Aki sem az oltárt nem rontja le, sem a szabadságot el nem árulja. Aki nem akar se ölni, se gyújtogatni, hanem kibékíteni, felvilágosítani, jóllétet, munkakedvet, nemes erényeket népe közt meghonosítani. Aki nem tartozik sem a tízféle reakcióhoz, sem a húszféle radikál párthoz, s ezért haragszik rá mind a harminc”. Ezt még diákkoromban olvastam, valamikor a negyvenes évek végén. Aztán láttam a miskolci színházban Darvas József kései elégtétel-dramáját, bocsánatkérését, A térképen nem található, amelyben az író megfáradt cinizmussal amolyan „öreg kompromisszum csinálónak” nevezi magát. A darabra már alig, a megnevezésre annál inkább emlékezem. Sajnos az életben élesben ezt a tulajdonságomat ekkor kipróbálhattam.

Ötvenhétben, amikor megkezdődött a tanítás, egy másfajta világba érkeztem vissza, mint amelyikből október tizedikén elutaztam Erdélybe. A két világot számomra egy véletlenül megmaradt levél szembesítette. Erdélyből küldött leveletem Szakács Sanyinak kikézbizosították ugyan ki tudja mikor - a kollégiumba, ott is hevert valahol a holmijai között. Naiv hangú szöveg volt, Sanyi visszatérte után vettük újra kézbe. Elsápadtam újraolvasásakor. Ki tudja az új rend emberei mit olvashattak volna ki belőle, ha kezükbe kerül. Megúsza szerencsére a hivatalos kutatásokat. Kár, hogy ma már nincs meg, gyorsan széttéptem első ijedelmemben. Arra emlékszem, hogy valami olyanról számoltam be akkori legjobb barátomnak, hogy a marosvásárhelyi Bolyai gimnáziumban egy Ady-órán voltam, tanárokkal beszélgettem, és „az ottaniak még nincsenek felkészülve a mi elképzeléseink befogadására”. A mi elképzeléseink: gondolom az azóta sokat emlegetett és sokféleképpen bemutatott Kolhoz-körre utalhatott. Még csak ezt kellett volna, hogy olvassák.

Kettős életet élhettem. Magyar-történelem szakosként maradtak a régi kapcsolataim, de a frissen felvett latin szakon új emberekkel kerültem közelségbe. A régi környezet kötött a politikához, itt egy politikamentes világ vett körül. Polgári kultúra - ha ennek a szónak értelme lehet, ott még azzal találkozhattam. Új diáktársaim talán furcsállották, hogy benne élek barátaim mentésében, új folyóirat szervezésében, a politikában szemükben kompromittálódó tanárokkal való kapcsolatban, sőt, mivel én kívül estem minden eseményen, még a KISz-ben is megjelenhettem. A Szavunk című folyóirat szerkesztőjeként a forradalomban részt vett barátaim írásait is megjelentethettem, verspályázaton helyezést szereztem számukra. Orbán Ottó és Ladányi Mihály mellett Szakács Sándor és Román Károly excelláltak ekkor költőként. Ez életbiztosítást jelentett, hiszen megelőzően minden „ünnepnapon” (ha mint Sanyi, haza nem utaztak) sokáig „begyűjtötték” őket. Félénken és eufemisztikusan ekként mondtuk akkor.

Kettős kötöttségben éltem: a politikus cselekvés, barátaink mentése, és az intakt függetlenség között. Évfolyamomon és a latinosak között. Egyik latinos évfolyamtársam utóbb meg is kérdőjelezte ekkori ténykedésemet, nem ismerve a cselekvési mezőt, amiben választanom kellett. Akkor már ott tartottam, hogy a KISz-szervezés után a pártba is belépek. Apám Pesten járt, nem szólt bele tervezgetéseembe, de amikor haza utazva a vonatra felszállt, csak ennyit mondott: „fiam, aztán jól gondold meg”. Megint egy magányos mondat. Ez hirtelen kijózanított. Meglátam a szakadékot. Még visszaléphettem.

Végül is barátaim megmenekültek, én pedig elindultam tudósi pályámon: Szauder József mellett előbb Dayka Gáborról írtam, utóbb életre szólóan lekötöttem magamat egy olyan feladat mellett, amely pártsemlegesen felette áll minden rendszernek a nemzet szolgálatában: irodalmunk egyik legkiemelkedőbb klasszikusának beemelése a művészeti kánonba. Annak

minden fáradtságos és - mondják - iskolát teremtő munkájával.

D. M.: És az egyetemi életből mire emlékezel?

K. L.: Néhány drámai pillanatra.

Az első: Moravcsik professzor első kérdése '58 januárjában a vizsgán: „Megkapta az ösztöndíjat?” Hirtelen nem is értettem. Januárban kérdezte, és akkor már egy fél éve múlt, hogy megkaptam az akkor „népköztársaságinak” nevezett ösztöndíjat. Majd hozzátesszi: „Mert amikor vitatkoztak róla, én megszólaltam, és mondtam, hogy magának ezt meg kell kapnia”. Boldog voltam, nehéz időben egy mindenki által tisztelt szakember szava döntött sorsomról.

A másik: talán éppen egy Moravcsik-óra nem mentem el. Többször ránéztem az órára, de végül is fontosabbnak tartottam a beszélgetést és a konyakozást a „Nárcisz tanszéken”, az egyetemmel szembeni presszóban (talán akkor ittam életemben először konyakot). Sarkady Jánostól búcsúztunk, számunkra érthetetlen módon eltávolították az egyetemről. Jóban voltunk, becsültük. A jelenetre emlékszem, kik voltunk együtt, arra nem.

A harmadik: a történelem szigorlat. Megnéztem az indexemet, dátuma: 1958. június 18. Soha nem mentem korán vizsgázni. Nem szeretem a korai felkelést. Felébredtem, rendbe szedtem magam, és elindultam. Többen váraakoztak Szabad tanár úrnál. Vargyaiék a megdöbbentő hírrel fogadnak. Ne hülyéskedjete! Elém teszik az újságot. A címét még elolvashatom, majd nyílik az ajtó, megjelenik a tanár úr. Mint egy fogorvosnál: Kérem a következőt. Képzelheted, milyen lelkiállapotban feleltem. És hogyan vizsgáztatott akkor Szabad György? Korrekten és tárgyyszerűen. Gondolom, nem látszott meg egyikünkön sem, amit már tudtunk. Vigyázni kellett. Talán elköszönéskor a vizsga után szokatlan kézfogas beszélt.

D. M.: Összegezés?

K. L.: Nem lehet. Három párbeszédet idézek:

A: Rettenetes. De ne törődj vele, mert mindezen nem lehet változtatni.

B: Nem lehet változtatni? Hisz ez még rettenetesebb!

Nemzetközi költőtalálkozón a jelentős finn költő, cirill-betűsen írja le nevét az alkalomra kiadott Arion-kötetben. Kérdő tekintetemre válaszul, a részeg ember biztonságával: „Drúzsba, drúzsba. Nye drúzsba, Ímre Nagy, pu-pu-pu”. És lemondóan legyint: „Drúzsba, drúzsba”.

A: El kell hinnem, hogy igazad van (volt). Karcsiból nem lett költő. Tanár lett. Belőled nem lett drámaíró. Tudós lettél. És - végeredményben - egyikünkől sem lett az, akik (akár a hebbeli recipe szerint) „lehattunk volna”. Nekünk nem kedvezett annyira az idő, hogy - mint annak idején magam is ábrándoztam róla - vállunkat egymásnak vetve együtt maradhattunk volna.

B: Ez a „van (volt)” formula rettenetes; fél század két partjáról egy ember néz benne (önmagával) farkasszemet.

Ávédik Lukács

Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája (Szamosújvár 1896) című könyvéből - részlet

Karácsonyi János esperes plebánostól bírjuk „háztörténetét” egész saját koráig; ezen leírás volt az én hiteles útmutatóm. Pápay Mártonnak a templom fölszentelése alkalmából a város költségén kiadott beszéde, szív és lelket nemesítő elbeszélés. Kábdebó János esperes 7 kötetben hagyta hátra sajátkezűleg irt örmény és néhány magyar predikációját; Ego című könyve saját élet eseményét tartalmazza 1809-1821-ig. Ávédik Lukács írta az örmény szent

mise szertartásait, az örmények történelmét, Szentföldi emlékfüzér címen utirajzokat, a velencei szent Lázár sziget ismertetését, adó és jövedék-isme lapot és különböző lapokban tanügyi cikkeket. Govrik Gergely segédlelkésztől megjelent örmény nyelven Erzsébetváros ismertetése, keletkezésétől fogva egész 1780-ig, melyben az örmények itt használt nyelvezete az úgynevezett fehér protokollum jegyzőkönyvéből van átvéve és megőrökítve.

Erdélyjárás felsőfokon

(Csík, Gyergyó, Mezőség, felső Maros áttörés, Küküllők-mente, Torockói-hegyek, Királyerdő, Kalotaszeg)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület útiterve

ÚTVONAL: Budapest - Ártánd - Rév - Tordaszentlászló - Torockó - Kolozsvár
Vasasszentgotthárd - Cege - Szék - Szamosújvár - Bonchida - Válaszút - Szászrégen -
Marosvécs - Holtmaros - Szalárd - Gyergyóditró - Gyergyószentmiklós - Libán-tető -
Zetelaka - Csíkszereda - Csíkszépvíz - Székelyudvarhely - Székelyderzs - Székelydália -
Bögöz - Segesvár - Almakerék - Nagybaromlak - Marosszentimre - Tordaszentlászló -
Kalotaszentkirály - Nagyvárad - Ártánd - Budapest

Időtartam: 8 nap (2004. augusztus 23-30.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2 250 km

Utasbiztosítás: Credit Suisse Rt.

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: sportruházat, szélkabát, sportcipő, elemlámpa.

A csoportot erdélyi szakvezetők kísérik a társasutazás kezdetétől annak végéig.

Főbb események:

- Részt veszünk az erdélyi magyarörményekkel a csíkszépvízi találkozón
- Válaszúton irodalmi emlékezést tartunk
- Cegén, Vasasszentgotthárdon és Kolozsváron ugyancsak irodalmi megemlékezések
- A Mezőségen, a Maros-völgyében, a Görgényi- és a Kelemen havasokban a hely szellemét elevenítjük fel
- Bejárjuk a Szalárd völgyét, Istenszéke és a Funtinelli tisztás vidékét
- Koszorúzunk Marosvécsen
- Ismertetőt hallgatunk meg Holtmaroson és Szászrégenben
- Bögöz, az elárasztott falu
- Ady Endre-emlékek a Kalota partján
- Kolozsvárott az Európa Nostra-díjas Kálvária és Kós Károly Kakasos temploma
- Hunyadi János romjaiban is impozáns temploma Marosszentimrén
- Szent László-freskók Székelyderzsen (a világörökség része) és Bögözön
- Freskós templom Székelydályán
- A Makovecz Imre által tervezett Magyar Szentek temploma Csíkszeredán
- Szász erődtemplom Nagybaromlakon (világörökség)
- Városnézés Kolozsváron
- Ellátogatunk a Házsongárdi temetőben Apáczai Csere János, Tóthfalusi Kiss Miklós, Dsida Jenő, Kós Károly, Reményik Sándor síremlékéhez

Túrázunk:

- Torockószentgyörgyön a várhegyre
- a Révi-szorosban a Zichy barlanghoz, ahol megkoszorúzzuk Czárán Gyula emléktábláját (a

barlang egyik feltárója és kiépítője)

- gyönyörködünk a Gyergyói-havasok, a Nagyhagymás és a Hargita panorámájában a Libán-tetőn
- szíveslátás szilvóriummal, kisüstivel, áfonyapálinkával, frissensült házikenyérrel, hólabdával, csörögével és meglepetésekkel Zetelakán és Kalotaszentkirályon
- bűcsúvacsora a Tamás vendéglőben
- mezőségi és felszegi népviselet és néptáncbemutató Széken és Kalotaszentkirályon
- Kirkósa Júlia operaáriákat énekel Tordaszentlászlón a református templomban
- találkozó Nagyváradon a Kiss Stúdió művészeivel
- kalotaszegi és székely családoknál személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek vendégszeretetét és őszinte barátságát

Részletes program:

1. nap

Indulás: reggel 6 órakor a Batthyány tér felső rakpartjáról, határátkelő; Ártánd

Látnivalók: Rév (Révi-szoros, Zichy barlang - Czárán Gyula emléktábla -1 órás gyalogtúra a Sebes Körös festői völgyében)

Estebéd; az 1., 2., 3. és 7. napon Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben

Szállás: Tordaszentlászlón, kalotaszegi vendéglátó családoknál (2 ágyas, fürdőszobás lakások)

2. nap

Reggeli: a 2., 3., 4. és 8. napon a háziaknál

Látnivalók: Torockó, Torockószentgyörgy (1 órás könnyű gyalogtúra a Torockyak várához - panoráma a Székelykőre), Kolozsvár (kiegészítő városnézés: Kálvária, Kakasos templom vagy alternatív programként: városközpont és a Házsongárdi temető)

3. nap

Látnivalók: Vasasszentgotthárd, Cege, Szék (Árpád-kori templom, tájház, tisztaszoba, szíveslátás kisüstivel és csörögével, népviselet és székeli táncrend bemutató), Szamosújvár (Armenopolis), Bonchida

4. nap

Látnivalók: Kolozsvár, Szászrégen, Marosvécs (helikonisták találkozóhelye a Kemény kastély parkjában), Holtmaros (Czegei szeretetotthon), felső Maros áttörés, Szalárd-vögye, Gyergyószentmiklós, Libán-tető (körpanoráma a vidékre), szíveslátás Zetelakán, Sándor Olga portáján

Szállás és estebéd: a 4., 5. és 6. napon zetelaki székely családoknál (2 ágyas fürdőszobás lakások)

5. nap

Reggeli: az 5., 6. és 7. napon a háziaknál

Látnivalók: Székelyudvarhely (szabad program, városháza, könyvvásárlás a Corvina könyvesboltban), Bögöz (Szent László freskós templom), Székelyderzs (székely erődtemplom, gyönyörű Szent László freskóval), Székelydália (falképes templom), Zetelaka (kóstoló frissensült házikenyérből)

6. nap

Látnivalók: Csíkszereda (a Makovecz Imre tervezte, nemrég felszentelt templom), Csíkszépvíz (magyarörmény találkozó eseménysorozata)

7. nap

Látnivalók: Nagybaromlak (szász erődtemplom - a világörökség része), Marosszentimre (Hunyadi János temploma),

Tordaszentlászló (Kirkósa Júlia énekel a református templomban) Bűcsúvacsora:

Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben

8. nap

Látnivalók: Kalotaszentkirály (szíveslátás szilvóriummal és hólabdával, falujárás, Ady Endre emlékek, felszegei népviselet és néptáncbemutató), Nagyvárad (Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos előadása)

Határátkelő: Ártánd

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 47 000 Ft/fő (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt: 5 000 Ft)

Az összeg tartalmazza a vezetést, a biztosítást, a félpanziót, a piknikeket, a szállást, és a belépők árát, kivéve a busz költséget.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel, valamint a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Kódexek és ünnepek

Március 9-én a budapesti XII. kerület Művelődési Központjában nyílt meg a már jól ismert *Örmény Kódexművészet* című kiállítás, ennek megnyitóját a kerületi Örmény Önkormányzat ünnepséggel bonyolította le, amely egyúttal március 15-nek is szólt. Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit beszédében egyrészt ismertette az örmény kódexekről tudhatókat, másrészt emlékeztetett arra is, milyen nagy jelentősége van a múlt megőrzésének.

A megnyitóbeszédéből részleteket közlünk:

„Felség, vedd el e nép múltját, és azt csinálsz vele, amit akarsz” - tanácsolta Napóleonnak Talleyrand, amikor a franciák Gyórnél legyőzték az inszurgenseket. Talleyrand, Napóleon külügyminisztere ravasz ember volt. Tudta, hogy múlt nélkül sem az embernek, sem a nemzetnek nincs jövője. Az emlékezetét vesztett ember légüres térben bolyongó árnyék csupán, kötődések és a valósághoz rögzítő horgonyok nélkül. Ugyanez a sorsa az emlékezetét vesztett nemzetnek is.

Az utóbbi két évszázadban többször is megtapasztalhattuk, hogy a Kárpát-medencében miként alkalmazzák a talleyrandi eszmét, a múlt elvételét, és az emlékek megsemmisítését.

A helyes nemzeti önértékeléshez, a szilárd nemzeti azonosságtudathoz a múlt minél teljesebb ismerete szükséges - hangsúlyozta a XII. kerületi Örmény Önkormányzat elnöke.

Az est során fellépett a Guszán-trió, valamint Kátayné Szilvai Ingrid zongoraművésznő. A műsornak külön fénypontja volt Lászlóffy Aladár rövid beszéde, amelynek szövegét teljes egészében közöljük.

Lászlóffy Aladár

A globális március tizenöt

Köd van, elég nyomasztó, alig látni előre (hátra még annyira se), de hát nekem sosem voltak teljesíthetetlen feltételeim. Divatos vagyok: toleráns. Legfőképpen a béke kellett (volna) mindig. Végül már az igazságnál is jobban. Közben globális felmelegedés és lehülés került szimultán napirendre. Most, hogy teljesen és megnyugtatóan átszámítható euróra minden, valahogy meg kellene oldani ezt a múlttal is. Az együtt, és nem ritkán egymás mellett megélt múltunkkal is. Mert ki-ki hogyan ápolgathatná, öntözgethetné tovább a magáét (a múltjainkat), mintha mi sem történt volna közben, azóta, vagyis végül...?

Nyilván a szűrőszerszámokat meg a zsákból kibúvó szöveget sajnos le kell adni a csatlakozás fejében a ruhatárban. De hát letárgyalás nélkül a sérelmek egy részével s a kultúra

egy-egy megszelídíthetetlen, kidobhatatlan, elnyúhetetlen, letagadhatatlan sajátságával ez aligha fog menni. Hogy mást ne is említsek: itt vannak az isaszegi csaták s az ipafai fapipák. Segesvárok és Spilbergeek. Világosok és sötétebbek. Feketék és sárgák.

Köd van, de valami eszi is a ködöt, nemcsak az újabb ködevők. Egy folyamatos madéfalvi veszedelemből máshol nem is lehet átszállás, csak a kicsit világosabb, a megvilágítható csomópontokon. A napsütötte reggeleken. Napfényesnek az a pillanat számít, amikor lelkiismeretünk tiszta azt illetően, hogy mit ünnepelünk, mire emlékezünk. Ha a miénk, nos lehessen általános, a mindenkié, amolyan globális március tizenötödikén is. Szívesen osztjuk meg, ahogy a Marseillaise-re a mi testünk-lelkünk is libabőrbe van kötve. Hát még a Nabucco kórusára egy lebukó nap szomorú színpadán. Ki mondhatna ellent? Az orosz vagy az osztrák vonakodhatna. Az egykori, akkori, nem a maiak. Avagy a törököt kell immár örökre kárhóztatni mindenért? Persze, hogyha nem szólna ide Hány János: „Ma jókedvem van. A halottak elmehetnek...” Tehát Tisztán innen, Dunán túl, Szajrán, Temzén, Rajnán túl, Volgán túl, áldja meg az Isten a Világfelséget, ne sanyargassa...

Igen, álmodik a nyomor, álmodik a magyar. Hogy a békesség talán mindennél fontosabb lett. De ennél hátrább azért már nem vonulhatunk. Általában tőlünk vesznek el a legtöbbet, mégis hála az égnek mi vagyunk a toleránsabbak, aránylag? Ahogy a régi reklám unszol: „Megrendült az egészséged? Kóstold meg a söröcskénket”. Kóstold meg a sírógörcseinket, hümmögné hozzá az ember, mert fiatalabb a jó lovas katonánál, akinek állítólag még jól ment a dolga, bár nem szolgált holmi nemzetközi brigádban Dugovics Titusszal annak a Belgrádnak a falain, de öregebb a mai dekabristáknál és egyéb márciusi ifjakknál.

Köd van, de ez máris márciusi pára. És kurdok, lengyelek, baszkok, írek voltak akik elveszítettek nemcsak tíz-húszezer Cavaradossit meg Petőfit, hanem nyelvüket vallásukat is, hogy amikor elkezdtek felszántani a császáraik udvarát, felosztottabbak voltak, mint mára mi, hetumogyerok. Mi - úgy látszik - mint valami így is, úgy is és bármikor előrántható lángnyelvet, megtaláltuk (kihalás közben, alatt és helyett) valakik nyelvét és európai hullámhosszát. És gyönyörűen imádkozunk, programozunk, versifikálunk rajta... Add Uram, hogy amit kell, megérjünk és megírjunk még!...

Temetői beszéd 2004. március 15-én

Vörösmarty Mihály írta egykor: „Emlékek nélkül népeknek híre csak árnyék”. Egy általános megállapítás, amely úgy a magyarokra, mint örményekre, vagy magyarörményekre érvényes. Emlékek és emlékezés nélkül, a régmúlt idők felelevenítése nélkül az ember gyökértelessé válik. Ha az új, friss hajtás elszakad a gyökerektől, akkor lehet, hogy ideig-óráig virágzik, de sorsa hamarosan a pusztulás.

Ennek a pusztulásnak megakadályozására gyűlünk össze minden évben március 15-én, és nem véletlenül pontosan itt, a temetőben. Mert ha mi hallgatunk, és sokszor hallgatunk, mert félünk, akkor ezek a sírkövek beszélnek helyettünk. És mit mondanak nekünk ezek a sírkövek? Először is egy élettörténetet foglalnak magukban. Egy ember történetét, aki hajdan azért élt, imádkozott és dolgozott itt, hogy majdan unokáinak és dédunokáinak itt, ezen a földön jövője legyen. Ezek az emberek, akik itt éltek bíztak bennünk. Bíztak abban, hogy majd megszületünk, és remélték, hogy egy világra születünk. Remélték azt, hogy majdan mi is megteszünk mindent, hogy az örökséget megőrizzük és továbbadjuk, a mi unokáinknak és dédunokáinknak.

És mit tesz ebben egy örmény közösség, mit keres és miért mond beszédet egy örmény katolikus pap, március 15-én, a magyarok nemzeti ünnepén? Talán azért, mert azt, amit itt, most a magyarok ünnepelnek, ugyanolyan mértékben ünnepli az Erdélyben és ebben a városban élő örmény (-magyar) közösség. Talán azért, mert már annyira összenőttünk, hogy

mi, örmény-magyarok, magyarabbnak valljuk magunkat a magyarnál és örményebbnek az örménynél. És ezt bátran valljuk, mert kötelez a múltunk, ezek a sírkövek. Hiszen akkor, amikor a mintegy tízezer lelket számláló erdélyi örmény közösség több, mint 70 tisztet tudott a szabadságharc szolgálatába állítani, és ez csak a vezérkar, még szó sincs közkatonákról, akkor nem tagadhatjuk meg sem örménységünket, sem magyarságunkat, és lerójuk tiszteletünket e nagy forradalom emléke előtt.

Ha valaki ismeri az örményeket, tudja, hogy vérüket nem ontották ki minden értelmetlen célért. Egy ilyen cél volt az a 48-as forradalmi eszme, amely szentnek tűnt, mert a szabadságra irányult. A cél volt szent és fontos, és az egyéni érdek háttérbe szorult, másképpen egyikük sem halt volna meg érte.

Ha valaki egy kicsit is ismeri az örmény közösségeket, vagy az itteni örmények történetét, tudja, hogy a világ bármely részén egy önálló, polgári társadalmi rend létrehozásán fáradoztak. Tették ezt Gyergyószentmiklóson is, annak idején betelepítése után, hogy ez a székely nép, melyet egy idegen hatalom maga alá gyűrt és már-már majdnem megfojtott, újra tavaszt lásson és magára találjon. Tették azt 1848-ban, amikor a magyarság az olasz földről induló és Európát felpezsdítő forradalmi láz lázálmába került, és szembeállt az elnyomó és önrendelkezést meggátló hatalmak ellen. És most, amikor múltunk összeköt és sorsunk közös, csak a templomunk más, mindannyian érezzük, hogy egy nagy feltámadásra vágyunk mindannyian. Különösen azóta, hogy ez a lehetőség több mint egy évtizede adott.

1848 szelleme minden évben egy tavaszra, a feltámadásra emlékeztet. És minél hosszabb idő telik el, annál jobban érezzük, a feltámadás szükségességét. Tudjuk, hogy a böjti idő hosszú és szigorú. De tudjuk, hogy a böjtöt a feltámadás követi. 1848 szelleme mindaddig létmeghatározóan aktuális és felhívás a közember, a politikus és pap számára, ameddig nem érezzük meg ennek a feltámadásnak felszabadító valóságát.

A sírkövek nem beszélnek, csak hallgatnak. De itt vannak intő jelekként, hogy akik alattuk nyugszanak, bíztak bennünk. Bíztak abban, hogy ha ők egy jobb életet nem is élhettek, őket elnyomták és irtották, akkor legalább utódaikra virradjon egy szebb jövő. És ha ez még nem jött el, akkor bátorságra szólítanak és kitartásra a harcban.

Puskás Attila

Hírek

Fővárosi Örmény Klub 2004. április 15-i műsora:

Megemlékezés az örmény genocídiumról

Szabó László: Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia - vetítettképes előadás

Köszönetnyilvánítás

Ezúton mondunk köszönetet Horváth Vilmos és Ötves Móra adományáért.

Genealógia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét, de a nagy érdeklődésre tekintettel tervezzük a javított, bővített kiadást is. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petraskó és Rátz családokat - , hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére.

Kérjük, mindenki jelezze, ha téves adatot észlelt.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az Örmény eredetű családok genealógiája című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb. u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv

Az EÖGYKE megkezdte egy „Erdélyi magyarörmény szakácskönyv” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A szerkesztőség címére érkező recepteket a tervezett könyv szerkesztői fogják kiválogatni; nyilvánvaló, hogy ugyanazon étel többféle recept szerint is készülhet, ám egyetlen ételről nem szükséges húsz-harminc leírást közölni, néhányat - táj, családi szokás, vagy időrend szerint eltérőt - azonban igen. Ezt a válogatást a könyv összeállítói végzik el, akik kérik: a recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda?

Kéréssel és felhívással fordulunk Önökhöz! Az EÖGYKE hozzákezdett a Magyarörmény ki kicsoda című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük: az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét: van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk.

Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akiről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait. Kérésünket ismételjük több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka. A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a Magyarörmény ki kicsoda című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Postacím: 1251 Budapest Pf., 70.

E-mail: magyar.ormeny@axelero.hu fax: 201-2401.

Megmarad-e Kárpátalján a Zrínyi Ilona Könyvtár?

Ukrajna egyetlen magyar könyvtára, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tulajdonában levő, Munkácson működő könyvtár ma már nem tudja kifizetni a gáz-villany- és telefonszámláját, valamint a könyvtáros és a takarítónő tiszteletdíját, összesen havi 30.000 Ft-nak megfelelő grivnyát. (Nem tévedés: 30 ezer forintnak megfelelő összeg!) A könyvtár működtetésére beadott pályázatukat elutasították.

A naponta reggel 9 órától délután 16 óráig nyitva tartó Irinyi Ilona Könyvtár a magyar iskola és a liceum diákjait, a Tanítóképző Főiskola hallgatóit, Munkács magyar polgárait fogadja.

Segítsen, aki tud és akar!

A Kárpátaljai Szövetség számlaszáma: 11711034-20834951 A közlemény rovatba az alábbi szöveget kell írni: „Adomány a munkácsi Zrínyi Ilona Könyvtár javára”

További információk (és csekk) kaphatók a Magyarok Házában működő Kárpátaljai

Szövetség irodájában (1052. Budapest Semmelweis u. 1-3, III. 326, naponta 10-14 óra között.
Tel: 267-0198)

Utánnymás a Népszabadság 2004. február 9-i számából

Falun született a városépítő

A talpasi származású Kabdebó család jeles tagja volt Gyula, aki az Arad melletti kis faluból érkezett a fővárosba, hogy itt elismert szakmát tanuljon. Az építészet érdekelte leginkább, így 1896-ban oklevelet szerzett a József Műegyetemen, majd tanársegédként, később magántanárként az oktatók sorába állt.

Az ismeretterjesztés szívégye volt. Ő szerkesztette és részben az ő tollából született 1903-ban *Az építészet története az ókorban* című könyv, a XX. század elejének egyik legjelentősebb e tárgyban írott műve. A Magyar Építőművészet szerkesztője lett 1907-ben. Tanulmányozta hazánk reneszánsz művészetét is. Mind között a legjelentősebb a Budapest székes főváros építkezései című írása, amely 1913-ban jelent meg.

A korszakban zajló nagy fővárosi építkezések Bárczi István polgármester nevéhez fűződnek. Budapest lakossága a századfordulón rohamosan növekedett, s a tízes években már elérte a 900 000 lelket. Ugyanakkor lett kötelezővé az elemi oktatás. Ezért ki kellett dolgozni egy olyan városfejlesztő programot, amely ennek a hatalmas tömegnek a lakhatási és oktatási problémáját megoldotta. A feladattal *Kabdebó Gyula* hivatalnoki építészt bízták meg, akinek mindenre kiterjedt a figyelme: kislakások, bérházak és iskolák tervezésére, kivitelezésére, azok anyagi hátterére és a telkek kiválasztására is gondolt. A bérházépítések során az volt a cél, hogy sok kisebb méretű lakás szülessen, s ezzel enyhítsék a súlyos lakhatási gondokat. Bizonyos esetekben a földszinten műhelyeket, üzleteket, a legfelső emeleteken műteremlakásokat alakítottak ki. Az iskolaépítő program eredetileg kilencven oktatási intézmény tervezéséről szólt. Végül a megvalósításra szánt összegből ötvenöt nagyobb, több tantermet magában foglaló iskola lett. Nem tudjuk, hogy az egyes építészeti milyen feltételek mellett kapták meg a tervezési jogot, és azt sem, hogy mi alapján döntöttek arról, hogy egyáltalán ki vehet részt a munkákban. Néhányan - igen elismertek is - kimaradtak belőle. A lényeg persze az, hogy mindez megvalósulhatott.

Kabdebó Gyulának nincsenek híres épületei, munkássága azonban a főváros számára felejthetetlen. Napjaink menedzsereit felülmúlva teljesített: az általa kidolgozott program keretein belül létrejött iskolákban még mindig tanulnak diákjaink, szépen kialakított bérházak lakásaiban pedig a főváros több ezer lakosa él ma is. Ezért érdemes róla megemlékezni születésének 130. évfordulóján.

Sós Zsuzsanna

Özvegy Hájek Róza, született Györgyfy úrhölgy rövid élettörténetének pontjai

Erdélyben hagyomány vallani az élet útján történekről mentségül is, de hagyakozásként is. Irodalmunkban sajátos helyet foglal el ez a műfaj, amely az utódoknak örök forrás és példakép: napjaink irodalmában is szemünk előtt buggyan ki egy-egy műből a vallomás. A műfaj nagyjait számon tartjuk, és vissza-visszatérünk hozzájuk műveik ma is élő irodalmi alkotások, és ezért, úgy hisszük nem kell külön megemlékezni az elődökről és utódokról,

csak éppen meg kell szólaltatnunk a vallót.

Íme, így vall életéről egy örmény asszony 1848-tól a század végéig! Mert ez az asszony nem csinált ugyan történelmet, de részese és tanúja volt annak és sok minden történt vele. Visszaemlékezéseiben mondja egy-egy eseménnyel kapcsolatban: „Ennek is van egy kis története”. És van története az 1848-49-es eseményekről, angliai tartózkodásáról, ausztráliai útjáról, törökországi működéséről és az örmény titkos társaságokban való részvételről. A visszaemlékezéseit író hatvannégy éves asszonynak alkalmasint a keze nem bírta róni a sok betűt, de emlékeiből és bizonyára képzeletéből is többre is futotta volna. Jellemző, ahogy írás közben egyre eszébe jut még egy-egy esemény, visszatér időben és elmondja, ami eszébe jutott, de érezzük, ezzel még nem merített ki mindet.

A visszaemlékezést a kolozsvári Állami Levéltárban őrzött eredetiből közöljük. A kézirat a szamosújvári volt Örmény Múzeum kéziratárából került mai őrzőhelyére, (1) és a jelek szerint Györgyfy Róza visszaemlékezéseit azért írta, hogy közöljék azokat. A kéziraton található ceruzajavítások más kéztől és a melléklethez írt utasítás erre vallanak. Nagyon valószínű, hogy akihez a befejező sorait intézi, nem más, mint Ávedik Lukács erzsébetvárosi örmény-katolikus plébános, akinek éppen akkoriban jelent meg monográfiája Erzsébetvárosról.(2) Viszont ha meg is jelent valahol nyomtatásban a visszaemlékezések szövege - a rendelkezésünkre álló bibliográfiai utalások alapján ezt még nem állapíthattuk meg.

Györgyfy Róza visszaemlékezéseit irodalmi olvasmánynak szántuk, koráról vall, kora stílusában. Nem fogtuk a forráskritika kereszttüzebe, de nem nehéz észrevenni, hogy a kronológiával bizony egy kis baj van, az író nem mindig emlékszik az események pontos idejére, és bizonyára ezek az események sem mindig egészen úgy történtek, ahogy évtizedek távlatából leírja őket. Krónikások és memoárirók hosszú sorából - akikre a forráskritika aztán rábizonyít - miért éppen ebben a visszaemlékezésben lenne minden pontos és ... igaz. Ezért a jegyzetek is csak azt szolgálják, hogy a mesét némileg időben és térben elhelyezzék, anélkül azonban, hogy az kritikailag megerősítenék. Még a történelem ismert szereplői esetében sem könnyű megállapítani és hitelesnek nyilvánítani mindazt, amit csak elmondanak, pedig ezekre az ellenőrző adatok egész sora áll rendelkezésre. Mennyivel több gondot jelent azonban kritikailag ellenőrizni mindazt, amiről Györgyfy Róza vall. Például a kutató a kolozsvári anyakönyvekben nem talál adatot arra, hogy Györgyfy István 1858-ban Kolozsvárt halt volna meg. (Hacsak nem volt unitárius, mert ezt az anyakönyvet nem állt módunkban ellenőrizni.) Tudunk Anna Ipatescu 1848-as szerepléséről,(3) Lebstück Máriáról a híres Mária főhadnagyról(4) és az 1848-49-es harcok más résztvevőiről egész irodalom áll rendelkezésünkre, de nem tudjuk megerősíteni azt, amit Györgyfy Róza önmagáról vall. Pedig egy másik örmény leány, Hollósi Róza hasonló esetéről, aki 1848-ban a Vilmos-huszárokkal hazatérő Hermán János örmestert követte a harctérre(5), van adatunk.

Tekintsük tehát a visszaemlékezéseket - egyelőre- irodalmi olvasmánynak, a kor irodalmi közízlésre vonatkozó forrásnak. Mert ha valót is ír Györgyfy Róza, nem nehéz felismerni stílusában a korabeli lapokban és füzetekben leginkább olvasott, eseménydús, kalandos történetek jegyeit. Aki pedig történeti forrásnak akarja használni, ne sajnálja a fáradságot és vesse össze adatait a tárgyalt események ellenőrzött adataival. Hazai levéltáraink forrásaitól a bécsi Hadilevéltár irataiig, a török események irodalmától az örmény história múlt századi forrásáig.

Özvegy Hájek Róza született Györgyfy úrhölgy rövid élettörténetének főbb pontjai:

Özvegy Hájek Róza, született Györgyfy, Kis-Küküllő megye, Erzsébetvárosban 1832. év december 15-én. Szülői Györgyfy István kolozsvári születésű és régi magyar nemes, (6) neje pedig Kápálb Lucia, erzsébetvárosi születésű, örmény leány.(7) Anyám meghalván 1833.

évben, én mint 9 hónapos csecsemő árván maradván, felneveltek Alexa János és neje, Kápálb Róza, tudniillik édesanyámnak testvére.(8) Nevelőszülőim iskolába járattak, Erzsébetvárosban, ahol magyarul és német iskolákat hallgattam. Az előbb nevezett iskoláim végezte után szolgálatba álltam egy kapitányhoz, ki elvitt Csehországba Teréziavárba, (9) ahol mint cseléd megismerkedtem egy József-huszár őrmesterrel, kinek Dsisak István a neve és lengyel származású, és aki 1847-ben el is vett feleségül. Végre 1848-ik évben kiűtvén a forradalom, férjem egész skadron katonájával átjövén a magyarokhoz, előléptették tisztté. De én már felesége lévén, nem akart tőlem távol lenni, hanem betanítva engem minden katonai dolgok miként való használására és a hadakozás minden fortélyaira, lenyírta hajam, felöltöztetett közlegény katonaruhába, és én is a századával jöttem vissza Magyarországra. Nevem pedig mint katonának Györgyfy Laci volt, és rövid idő alatt férjem őrnagyi rangra emelkedvén, én mint adjutánsa szolgáltam, s én is vitézi teteimért hadnaggyá ki lettem nevezve Viziaknánál, (10) mivel itt a Márjás ezredzászlóját én mentettem meg. Innen továbbmenve, Piskiné (11) már főhadnagyi ranggal lettem kitüntetve. De már ekkor egy mély kardvágás is tátongett fejemen, melyet hamar kiheverve, Nagyszében bevételénél (12) megkaptam a második sebet a lábamra, melyben az életem ellen irányított fegyvergolyót mai napig is hordozom.

Az 1848-ik év minden nevezetesebb összeütközésénél részt véve, végre odajutottam többedmagammal, hogy 1849. évben Szászsebesnél mintegy 180-an a muszka elfogott és bevitt Szászvárosra, (13) és itt azonnal kimondották ránk a tizedelést. De én mint nő, felöltözve női ruhába, kiszöktem a börtönből, és hason mászva a muszka poszton keresztül jutottam a honvédcsapathoz, és ezeket a posztok ellen való támadásra biztatva, kimentettük a velem elfogott 180 rab honvédtársamat. Miután Bem apónak tudomására jövén, hogy Görgey fegyverletétele után (14) többé itt maradni nem lehet, felszólította a táborát, hogy aki akarja, kövesse őt Törökországba. És csakugyan sokan követték is, s úgyszint férjem is menni akart, de már nekem kedvem nem lévén, visszamaradtunk, és férjemmel bemenne a temesvári festungba, visszaállott az osztrák katonasághoz, megjegyezvén, hogy őt a magyarok úgy fogták volt el, s most megszabadult a magyaroktól s ide, tudniillik az osztrákokhoz, visszajött ismét. Mert ha azt mondotta volna, hogy ők jóakaratokból álltak volt a magyarokhoz, rögtön föbe lövették volna.

Férjem visszaállása után Radetzky generálissal Olaszországba menvén, ott egyik csatában elesvén, én özvegyen maradtam 4 gyermekkel. Olaszországban férjem halála után, mely 1854. évben volt, kevés nyugdíjat kaptam, de én ezen kevés penziómat gyermekeim részére otthagytam, minekutána már gyermekeimet a katonai intézetbe, Bécsbe beadtam. Magam visszajöttem Erzsébetvárosba, hol állandóan laktam 1858-ig, mikor is férjhez mentem másodszor is, egy az ott állomásozó huláner ezredbeli őrmesterhez, kinek neve Hájék József volt.

Minekutána másodsor is férjhez mentem, mégpedig őrmesterhez, alig esküvőnk után rövid időre férjem ezrede el lett komandírozva Olaszország felé, s így útnak indulva, Kolozsvárt három hónapig maradtak a legénység és férjemmel én is. De férjemmel én éppen édesatyám, Györgyfy István házához lettem bekvártírozva, illetve szállásolva.

A férjhezmenetelem alkalmából szükséges okmányokból férjem már tudta, hogy én Györgyfy leány vagyok, de nekem meg volt tiltva férjem által a magyarul való beszéd, s így nem értekezhettem a házigazdával, ki apám volt és én nem ismertem. Történt később, hogy egyszer Erzsébetvárosból kapok egy levelet nevelőatyámtól, hogy menjek vissza Erzsébetvárosba, mivel nagyanyám, Kápálb Gergelyné született Szentkovics Anna Mária haldoklik. Én a levelet megkapva sírni kezdtem, és ezt látva a házigazda odajött, és magyarul kezdett kérdezni, miért sírok. A nagy fájdalomban megfeledkeztem férjem tilalmáról, és én is magyarul mondám: „Édes Házi-gazda Úr, én azért sírok, mert Erzsébetvárosról kaptam egy levelet, melyben hívnak vissza, mivel nagyanyám haldoklik” Házigazda kérdi: „Ki a

nagyanyja?" És megmondva neki, megölelt, sírni kezdett, s e percben lépett be férjem, ki rögtön kérdőre vont, hogy mi történt. Én őszintén bevallva azt, hogy tilalma ellenére magyarul kezdettem a kapott levél miatt beszélni, édesapám megismert, s nyakamba borulva így találkoztam 25 év után szerető édesapámmal.

A levél hívására visszajöttem Erzsébetvárosra, de már nagyanyám csak annyit tudott mondani, hogy „Igen, a te atyád Györgyfy István”. Ezután rá rövid időre meghalt, és én visszamenve Kolozsvárra, mit látok? Azt, hogy atyám a végrendeletét megírva haldoklik a szíve meghasadt örömeiben, hogy velem 25 év után találkozhatott.

Édesatyám vagyonát rám hagyván végrendeletileg, de ahhoz jutni az atyám rokonai miatt nagy bajjal tudtam, és én kénytelen voltam 2-szer őfelsége elé járulni kihallgatásra, míg a végrendeletileg rám hagyott birtok rám szállott.

Ezután jött a katonaságnak, melynél férjem is szolgált, a parancs, hogy menni kell Olaszországba a csatába, hová én is mint tiszti markotányosné férjem elkísértem, és 1860-ban a csata befejezése után jöttünk vissza Magyarhonba, Budapestre.

Minekutána férjem is megunta volt a sok katonáskodást ki akart lépni a hadsereg kötelékéből, de nem eresztették, mivel híre volt, hogy királyunk öccse Mexikóba megy és magával viszi az öregebb katonákat. (15) Mi meg is történvén férjemet is elvitte, és ott veszett el, többé vissza nem tért, s így egyik férjem halálát sem láthattam. Ezalatt, míg férjem Mexikóba, én Pesten megtanultam a „bábaasszonytságot”, s így mint kitanult bába mindjárt ki lettem nevezve Pesten a szülészeten tanuló nők kórházában, mint felügyelő, mintegy másfél évig.

Míg felügyelői tisztem teljesítettem azalatt történt, hogy a török szultán európai útra indulván, (16) a többek közt Pesten a mi intézetünket is meglátogatta, kivel mint kísérők Törökországból két örmény fiúból álló tisztt is jött, kik velem csak hamar beszédbe ereszkedve megismertek, hogy örmény leány vagyok, és ezt meghallván a szultán, visszafordult és kérdés milyen nő és milyen nyelvet beszél? Mire jelenték, hogy örmény, és itten mint felügyelő van alkalmazva. Erre a szultán a professzoromhoz fordult, és kérte, hogy engedjen vele Törökországba az udvarába lévő nők szülésznőjének, és ígérte, hogy mint doktort kitaníttat. Mit megtett, és nekem az útlevelet elkészülvén, vele az egyezés, azaz fizetés dolgában is megegyeztünk a következőképpen: havi 20 darab aranyban, mi a mi pénzünk szerint tesz 230 forintot.

Ezután további útjára menvén, mikor hazakerült, Mitát pasát küldötte érette és én ezen nevezett pasával utaztam Törökország fővárosába, Konstantinápolyba, (17) a szultán udvarába. S itt hét évig voltam, míg a török szultán, kinek neve „Azisz”, halála bekövetkezett. Ezután még szultán Muráttal 2 hónapig maradtam az udvarába, de minekutána őt tébolyodottá nyilvánították és a szultánságról letették, (18) ekkor innen kilépve, Angolországban, Manchester nevezetű városban telepedtem meg.

Ide azért mentem, mivel egy fogadott fiam lévén, itt taníttattam „gépésznek”. Itt tartózkodásom alatt megismerkedve magasabb körökkel, a többek közt történt, hogy egy grófné, kinek férje Ausztráliában mint generális szolgált, megtébolyodott, s okvetlen férje kívánságára hozzá kellett szállítani. De minek utána nem akadt, ki többféle nyelvet beszélve vele útra szálljon, én lettem megbízva Ausztráliának Mélborn (19) nevű városában elkísérnem.

Hajóra szállva, midőn az egyenlítőhöz értünk, itt bizonyos okok miatt késnünk kellett néhány napot, és amíg késünk, mi történt, mint az, hogy egy éjjel a grófné megszólított, hogy kötelékeit oldozzam fel, mivel most teljesen jól érzi magát.

Én kívánságát teljesítve, nagy bámulatomra látom, hogy csakugyan teljesen tébolyodottságából kigyógyult. Innen tovább utazva elértünk kitűzött célunkhoz, hol férje kimondhatatlan örömmel fogadott, de megjegyzem, hogy ámbár gőzhajón utaztunk, mégis utunk 68 napig tartott.

Mélbornba 14 napig maradtam, míg az út fáradalmait kipihentem, s ekkor útra kelve, egy másik irányba akartam visszautazni, és egy vitorlás hajóra ültem, mely a Reményfok felé vitorlázva, 96 napi fáradalmas út után értem Angolország Léberpol (20) nevű városába, honnan gőzösön értem lakóvárosomba, Manchesterbe. Lakásommal szemben lakott egy német gróf, ki már 22 éve házas volt, de magtalanok voltak. S ekkor történik, hogy felesége érdekes állapotba esik, de a doktorok ezt nem ismerve fel, vízkórságot állapítottak meg. De férje a helyi doktoroknak nem hívén ezen állításoknak, elment Paris és Londonba, hogy onnan hozzon tudós doktorokat. S míg odajárván, én észrevettem a grófnét, látva hogy nem vízkórságban szenved, hanem teherben van, mit meg is mondva egyik szobalányának, engem azonnal behívtak, és csakugyan állításom valónak bizonyult, mivel rövid időre egy egészséges fiúgyermeknek adott életet. Annyi igaz volt csak a doktorok állításában, hogy a gyermek fogantatásakor és után a rendesnél több vízben volt elhelyeződve, mi a gyermek fejlődésére is nagy befolyással volt, és egyéb baj nem volt semmi.

(folytatjuk)

Jegyzetek:

1. Szamosújvár város levéltára a KvÁLvt-ban - Múzeumi iratok.
2. Ávedik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája. Szamosújvár 1896.
3. Stefan, I. M.: Ana Ipatescu. B 1975. - Ucrain, Constantin. In primele rinduri. B 1975. 11-13. - Uő: In numele revolutiei de la 1848. B 1978. 39-48.
4. Hegyaljai Kiss Géza: Lebstück Mária honvédhuszár főhadnagy emlékirata 1848-49-ből. = Hadtörténeti Közlemények 1935. - Uo: Mária főhadnagy. = Új Idők 1932. 3. sz. -A szabadságharc amazonja. = Pesti Hírlap 1891. 250. sz. - Jókai Mór: A női honvédhadnagy = Pesti Hírlap 1892. 20. 22. sz. - Szabadságharcunk két amazonja. = Pesti Hírlap 1892. 150. sz. -A kisasszonyfőhadnagy = Pesti Hírlap 1892.163. sz. -Az újpesti nőhonvéd. = Budapesti Hírlap 1893.162. sz. A női honvéd-hadnagy. = Magyarország 1906, március 15.
5. Hermán János: A Vilmos huszárok. Egy őrmester elbeszélése. _ - Igazmondó 1867. 10-13. sz. - Uő: A Vilmos huszárok hazajövele. = Honvédvilág. Szerk. Kúnsági (Illésy György) és (Egervári] Potemkin (Ödön). I-II. Pest 1868. - Rédvay István: A Vilmos huszárok hazatérése 1898-49-ben. = Magyar Katonai Szemle 1940.
6. A kolozsvári névanyagban a XVIII. század végétől a XIX. század hatvanas éveiiig nem találtam Györgyfy családnevet. A városban viszont előfordul a Györfi név. Egy Györfi István, Györfi Istvánnak és Diószegi Katának a fia, 1799. október 6-án született. Egy másik, Györfi Andrásnak és Salak Annának a fia 1809. május 2-án. Mindkettő Györgyfy Róza édesapja is lehetne. Anyakönyvek 71/25. sz. 82,129 (Református anyakönyv).
7. Az 1708-tól kezdődő anyakönyvek alapján összeállított erzsébetvárosi örmény családok névjegyzékében nem szerepel a Kápálb családnév. Ávedik i.m. 255-257. - Lehetséges, hogy Györgyfy Róza édesanyja mégsem született Erzsébetvárosban, a család csak később költözött oda, és ő Györgyfy Istvánnal más helységben kötött házasságot. A Kápálb családra vonatkozóan I. Szongott Kristóf: A magyarhoni örmény családok genealógiája tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnévek etymológiai értelmére. = Armenia 12/ 1898. 48. - L. még Armenia 11/1897. 272, 339, 349.
8. Az Álexa erzsébetvárosi családra vonatkozóan I. Ávedik, i.m. 255.
9. A hajdani katonaváros, Theresienstadt, ma Terezin, Csehországban.
10. 1849. február 4-én Bem vereséget szenvedett Vízaknánál.
11. 1849. február 9-én Bem tábornok győzelme Piskinél.
12. 1849. március 11-én.
13. Lüders cári tábornok Szászsebest 1849. augusztus 12-én, Szászvárost 1849. augusztus 13-án foglalta el.

14. Világos, 1849. augusztus 13.
15. Miksa főherceg 1864. április 10-től kivégzéséig, 1867. június 29-ig mexikói császár.
16. Abdul Aziz szultán 1861-től 1876-ig uralkodott. 1867-ben európai körúton volt.
17. Istanbul, Törökországban.
18. V. Murad 1876. május 30-án lett szultán. Az uralkodásra alkalmatlan szultánt három hónap múlva, augusztus 31-én megfosztották trónjától, és a Boszporusz melletti Csiragán palotába zárták.
19. Melbourne.
20. A Jóreménység-fok Afrika déli részén. - Liverpool.

Kiss András
Források és értelmezések, Kriterion, Bukarest 1994.

Gross Arnold: *Falinaptár 2004*

Gross Arnold különleges, egyedi rézkarcaiból a közönség leginkább csak a kész alkotást látja, mással nem is foglalkozik. Ritkán fordul meg az emberek fejében, mi is egy-egy aprólékos, fáradságos munkával megkarcolt lemez sorsa.

Nos, a képek, amiket ebben a naptárban láthatunk, nem véletlenül kerültek egy csokorba. Gross Arnold néhány hónapja kapta vissza azokat a lemezeket, melyeket 1969-ben a Képcsarnok Vállalat adott le további megőrzés céljából a Magyar Nemzeti Galériának, majd ezek a Képcsarnok Vállalattól kerülhetek volna vissza jogos tulajdonosukhoz, magához a művészhez. Ám nem kerültek, csak most, harmincnégy év után. Ebben a művész segítségére volt maga a Magyar Nemzeti Galéria is. A visszakapott lemezek nagy része acéltűvel áthúzva került a művészhez, ezért újabb nyomás azokról már nem lehetséges. Ez a leadott lemezek kezelésének hivatalos módja, hogy azokról újabb nyomatok bizonyos példányszám felett ne készülhessenek.

Kár, hogy ezek az áthúzások valószínűleg új keletűek.

Megmaradt azonban néhány régi nyomat is, melyekkel kiegészítve össze tudtuk állítani ezt a naptárt, s illusztrációként ezen az oldalon azt is bemutatjuk, milyen lenne a már áthúzott lemezről készült nyomat.

Gross Arnold munkásságának fontos vonulatát képezik az 1960-as években készült rézkarok, ezekből válogattuk a naptár anyagát. Ezek a nyomatok, ilyen színpompában, ilyen összeállításban, másutt már nemigen fordulhatnak elő. Reméljük, örömük telik bennük hónapról-hónapra.

Dr. Sinóros Szabó Katalin művészettörténész:

„Azzal kísérletezem, hogy a szeretetet hirdessem. Az a célom, hogy örömet okozzak.” Kíméletlenül hajszolt ritmusú, egyre durvábbá váló korunkban ritka nézetet vall Gross Arnold, a kétszeres Munkácsy- és Kossuth-díjas, nemzetközi hírű grafikusművész. Nehéz elképzelni ennél humánusabb és szelídebb ars poeticát. Több, mint fél évszázada kiteljesedő életműve és az iránta megnyilvánuló folyamatos érdeklődés bizonyítja igazát. A természet végtelen gazdagságára, a gondosan kiválasztott ódon városrészek sajátos hangulatára és persze a női szépségre rácsodálkozó művész dúsan burjánzó étellel telíti lapjait. Békésen megférnek rajtuk a leányfejű, kecses napraforgók és az emberarcú bohókás madarak, az emeleti ablakokban, vagy éppen az utcán álldogáló pucér nők és az égbolton légtornászként egyensúlyozó angyalok. Az áradó fantáziájának, cseppnyi iróniájának kedves apróságok

között fontos szerepet kapnak a játékok. Ez a valóságos elemekből harmonikusan felépített mesevilág azonban sosem válik szertelemné. Gross kiváló forma és egyensúlyérzéke, rafinált színekultúrája érvényesül a biztos, ám leheletkönnyű kézzel rézlemezre karcolt vonalakban éppúgy, mint a puhán egymásba omló szivárványos színekben. A teremtett világba szervesen illeszkedő, annak törvényeit tisztelő emberi tevékenység produktumait is átlényegítő harmónia árad e művekből. Távolról pedig felsejlik a madaraknak prédikáló Szent Ferenc szerénysége és türelmes szeretete. Ha kellő figyelemmel szemléljük e lapokat, lassanként oldódnak a napi gondok, bosszankodások során ránk rakódott feszültség és talán mi is megtanuljuk derűsebben látni a világot.

Dr. Szinyei Merse Anna művészettörténész (Katartik Kiadó)

A Gross Arnold Falinaptár 2004 megvásárolható a Fővárosi Örmény Önkormányzat titkárságán, 1054. Budapest Akadémia u. I. IV em. 426 ajtószám alatt, irodai nyitvatartási időben. Telefon: 332-1791.

Utánnnyomás a Piarista Diák c. lap 2003. decemberi számából

A ma élő Árpád-háziak

Már a gimnáziumi történelemórákon tanultuk, hogy Franciaországban él a Croy hercegi és a Croy-Chanel grófi család, akik azt állítják, hogy férfiágon Árpád-házi leszármazottak. 1944-ben a Gothai Almanach (arisztokrata családok almanachja) 1943-as kiadásából kiírtam a két család családfáját. Minden bizonyítható, csak arra volt négy variáció, hogy a magyar királyok közül kinek a leszármazói. Négy elképzelés volt a Gothai Almanachban felsorolva:

1. III. Béla Géza nevű öccse többször fellázadt bátyja ellen, végül Bizáncba száműzték, ott megházasodott, két fia született, István és Alexios, és ezek, vagy utódaik az 1204-ben Bizáncot elfoglaló és ott az 1204 és 1261 közt fennálló Latin Császárságot megalapító francia lovagokkal költöztek Franciaországba (esetleg csak az ő fiaik).

Érdekes, hogy a második fiú neve sokáig ismeretlen volt, csak akkor vált ismertté, amikor Izrael az 1967-es háborúban elfoglalta a Sínai-félszigetet és az izraeli tudósok megkezdték az 1500 éve egyfolytában működő Sínai Szent Katalin kolostor levéltárának feldolgozását. A görög császári családra vonatkozó okleveleket elküldték Athénbe egy professzornak, aki viszont az Árpád-háziakra vonatkozó dokumentumokat és széljegyzeteket továbbította a Svájcban élő Vajay Szabolcsnak, aki ezeket ismertette 1980 körül egy előadáson az Eötvös-kollégiumban, ahol én is jelen voltam. Elmondta azt is, hogy kiderült, II. Endre azért ment a Szentföldre, mert a Bánk Bán-féle lázadók helyette Géza herceg Bizáncban élő István fiát akarták királynak. Endre hajón ment a Szentföldre, ahol az arabok iszonyúan megijedtek, hogy itt a hatalmas magyar király hadseregével. De Endre nem bocsátkozott csatába, hanem némi ide-odavonulás után szárazföldön, Kis-Ázsián át vonult haza, és itt sikerült a görög császár kegyeit Istvántól elfordítani, annyira, hogy a császár lányát Endre a fiához, a későbbi IV. Bélához kapta feleségül.

2. III. Endrének, amikor Kun László meggyilkolása után hazahívták, már felnőtt fiai voltak, és ezektől származnak a francia családok.

3. IV. Béla másik öccse, Márk lenne az ősapa.

4. IV. Béla András nevű öccse is számításba jöhet, mint ősapa.

A két utóbbi variáció kevéssé valószínű. Régebben a Géza hercegtől való leszármazás látszott a legvalószínűbbnek, ma azonban a III. Endre-variáció látszik győzni. Pusztaszeri László 1997-ben kiadott könyvében, az „Élő Árpádok”-ban ezt ismerteti.

Eszerint II. Endre halálakor harmadik felesége, a ferrarai herceg Beatrix nevű lánya áldott

állapotban volt, de IV. Béla azt állította, hogy a születendő gyermek nem apjától van, elkergette az országból, és Estei Beatrix Itáliában szülte meg Bát, Utószülött Istvánt. Veronában éltek, Beatrix 1245. évi haláláig. István 1249-ben feleségül vette a gazdag ravennai Traversari Biancát, aki egy évvel később meghalt. István a következő években meglátogatta nagynénjét, Jolantát, aki az aragóniai I. Péter felesége volt, majd Franciaországban a Traversari vagyomból megvette a dauphinéi Chanel és a picardiai Crouy birtokot, és a várbirtokok nevét címei közé felvette. A tőle származó Crouy és Crouy-Chanel család címerében szerepel a Traversari-fa és az Árpádok címere, a vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező. Később felkerült a címer tetejére a magyar szent korona is, és a „Sanguis Regni Hungariae” felirat.

István 1250 végén tért vissza Ravennába, és 1251-ben, az év elején feleségül vette az egyik legtekintélyesebb velencei család lányát, Morosini Tomasinát. 1251 végén fiuk született, akit nagyatyja után Andrásnak kereszteltek. István Velencében 1266-ban tizenöt éves fiát összeházasította a velencei Pietro Gumani szenátor Sybilla nevű lányával. Az ifjú párnak még abban az évben Félix, a következő évben pedig Márk nevű fia született. Sybilla néhány év múlva meghalt. Így, amikor Kun László halála után a magyar urak úgy gondolták, hogy Utószülött István mégis Árpád-házi vér, és Endrét 1290-ben hazahívták, ide már özvegyként érkezett, és feleségül vette Fennena kujáviai herceglányt, akitől lánya, a Szent Erzsébetként ismert thössi apáca született.

(III. András és Fennena leánya, a svájci, tössi apáca NEM szent Erzsébet; a történészek vélekedése szerint vele halt ki az Árpád-ház - a szerk. megjegyzése)

III. Endre édesanyjával, Morosini Tomasinával együtt jött haza, aki sokat segített neki a kormányzásban. Apja, István 1278-ban meghalt. Félix és Márk, III. Endre fiai ekkor a franciaországi birtokokon tartózkodtak, ahol 1286-ban, illetve 1290-ben meggyilkolták őket.

1282-ből fennmaradt egy ún. osztálylevél, amelyben a két testvér felosztja egymás közt a birtokot, amelyet nagyatyjuk, az „Illustris Princeps Stephanus” szerzett. 1286 decemberéből fennmaradt Félix özvegyének egy levele. Félix származásának leghitelesebb bizonyítéka az az okmány, amelyben Margit francia királyné, Valois Károly hitvese 1292-ben az elhunyt rokon lelki üdvéért gyászmisét alapított. Ebben az szerepel, hogy „Félix, nemes lovag, a Crouy birtok ura, és Andrásnak, Magyarország legnemesebb királyának, kedves nagybátyánknak idősebbik fia, aki élete virágjában, cselszövés által elhalálozott, neje három kiskorú gyermekkel maradt özvegyen..”

Az amiens-i Notre Dame székesegyházban a halotti anyakönyvbe bejegyzett misealapítvány azt is rögzíti, hogy az elhunyt „Magyarországi Félix nemes lovag” szülei magyarországi András herceg és Cuman Sybilla voltak. Ugyanezen halotti anyakönyvben található a Márk lelki üdvéért fiának, Vilmosnak a felesége által alapított miseáldozatra vonatkozó bejegyzés, amelyben Márk szülei Félixével egyező módon vannak feltüntetve.

III. Endre Magyarországon rengeteget bajlódott a hatalmaskodó főurakkal és a Délvidéket magához állító Károly Róberttel, akinek nagyanyja, a nápolyi Mária királyné IV. Béla unokája volt; aki azt mondta, hogy III. Endre nem igazi Árpád-házi, IV. Lászlóban kihalt férfiágon az Árpád-ház, és leányágon az ő unokáját illeti a magyar trón. Ha el is jutott hozzá annak a híre, hogy fiait Franciaországban meggyilkolták, annak a híre már nem, hogy azok ott előtte megházasodtak, és egy-egy néhány éves fiúgyermeket hagytak hátra. Amikor Morosini Tomasina 1300 közepén meghalt, és fél évre rá, 1301. január 14-én Endre is, hirtelen (talán megmérgezték), a magyar urak mit sem tudtak a franciaországi unokákról. A nápolyiaknak érdekük volt erről hallgatni, ha tudtak is esetleg róla, és azt híresztelték, hogy most azután tényleg kihalt a férfiág, és igazán Károly Róbert a törvényes király.

A franciaországiak pedig tovább éltek, utódokat nemzettek, és a XIV. században a francia király oklevélben ismerte el Árpád-házi származásukat és jogukat az Árpád-házi-címer használatához.

Buda 1686-os visszavívásánál Lotharingiai Károly seregében harcolt Croy Károly Jenő tüzér generális, 33 éves, akiről tudták, hogy II. Endre István nevű utószülött fiának unokájától származik.

Amikor Kossuth Lajos és Klapka György 1859-ben a porosz-olasz-osztrák háborúban szervezte a magyar légiót, és arról ábrándoztak, hogy ez betör Magyarországra, és végül a független magyar királyság létrejön, ennek királyául felkérték Croy-Chanel Agoston grófot, aki 1795-ben született. Neki annyira tetszett a dolog, hogy bár az akció nem sikerült, gazdag ember lévén, saját költségén tartott 1868-ban bekövetkezett haláláig, mint törvényes magyar király, követet a főbb európai fővárosokban.

Testvére, Miklós Henrik (1799-1871) az 1820-as években Pécelen és Nógrádban vett birtokot, és Magyarországra költözött. Itt ünnepélyes esküben kellett lemondania esetleges trónigényéről, csak úgy telepedhetett le. Utódai 1956-ig itt éltek. Az 1884-ben született Croy-Chanel István képzettségére nézve ügyvéd volt, aki tanácsadó órát tartott minden hétköznapi délután az Andrássy úti Japán kávéházban. Szobotka Tibor Szabó Magda férje - írja a „Züzü vendégei” c. könyvében, hogy két szereplő találkozik az Andrássy úton, és az egyik arra a kérdésre, hogy hová megy, azt válaszolja; „Megyek a Japán kávéházba, a Király Úrhoz, ügyvédi tanácsért!”

Az 50-es évek elején még találkoztam társaságban a nálam kb. 8 évvel fiatalabb Croy-Chanel Félixszel és Imrével akik aztán 1956-ban kimentek Nyugatra. Ma Félix Párizsban él, fia nincs, Imre pedig Luxemburgban, két lánya van, és egy László nevű fia. 1992-ben találkoztam vele a Vépen tartott Pax Romana Kongresszuson, ahol előadást tartottam. Imre a Magyar Pax Romana nyugati tagozatának elnöke. Kérdeztem, mit tud az Árpádházi leszármazásról. Azt mondta, tudja, hogy ez így van, de a részleteket nem ismeri.

Dr. Sibalszky Zoltán

Örmény tárgyú könyvek magyarországi és erdélyi könyvtárakban

I. rész **Örmény tárgyú könyvek** (a 2004 márciusi számban megjelentek folytatása)

1/A 22. Dinyés László: Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok /Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 8. kötete, Budapest 2004/ Folyamatban van a könyvek eljuttatása a közgyűjteményekhez!/
II. rész **Erdélyi könyvtárak, gyűjtemények, ahol kiadványaink fellelhetőek:**

1. Erdélyi Múzeum Egyesület cím: R0. 400009 Cluj,- Kolozsvár str. Napoca 2. et I.
2. Kriza János Néprajzi Társaság cím: 400162 Cluj,- Kolozsvár str.Croitoritor nr. 15.
3. Heltai Gáspár Könyvtár cím: Cluj - Kolozsvár str. Clinicilor nr.18.
4. Protestáns Teológiai Intézet cím: Cluj - Kolozsvár str. Pta Avram Jancu
5. Babes Bolyai Egyetem Római Katolikus Teológiai Kar cím: 400095 Cluj - Kolozsvár str. J. Maniu 5. et. I.
6. Téka Alapítvány cím: 405300 Gherla-Szamosújvár str. Mihai Viteazul 39.
7. Erdélyi Kárpát Egyesület cím: 400095 Cluj - Kolozsvár str. J. Maniu nr. 7/S.
8. 1-es számú Általános Iskola cím: 545500 Sovata- Szováta
9. Nagy Mózes Liceum cím: Tg. Secuiesc Kézdivásárhely (Városi Múzeum)
10. Római Katolikus Nőszövetség Kolozsvár cím: Kolozsvár str. J.Maniu nr.2.ap.4.
11. Plebania Armeano Catolica 405300 Gherla- Szamosújvár str. Stefan cel Mare nr. 5.
12. Biblioteca Centrala Universitara cím: Cluj - Kolozsvár str. Clinicilor 2.
13. Biroul LIDMR - RMDSZ Székház cím: 455300 Simleu Silvaniei Szilágysomlyó
14. Tarisznyás Márton Múzeum cím: 535500 Gheorgheni-Gyergyószentmiklós
15. Parohia Armeano Catolica: cím 535500 Gheorgheni-Gyergyószentmiklós
16. Teleki-Bolyai Library cím: 540067 Tárgu -Mures Marosvásárhely Pta Bolyai 17.

17. „Sulyok István” Református Főiskola - Partiumi Keresztény Egyetem
18. Tanítók Háza Könyvtára Mercurea- Ciuc Csíkszereda, Szabadság tér 5.
19. Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség Könyvtára - Hargita megye 2500 Alba Julia str. Mihail Viteazul nr. 21.
20. ARMENIA Örménymagyar Baráti Társaság Cluj-Kolozsvár Str. Dornei 30.

Erdélyi örmény gyökerű ifjak külhoni egyetemeken

A múlt évi erdélyi „barangolás őseink földjén” alkalmával Udvarhely egyik könyvesboltjában került kezembe Szabó Miklós - Szögi László: Erdélyi Peregrinusok című könyve (Marosvásárhely, Mentor kiadó, 1998), amiben a szerzők az 1701-1849 közötti külföldi egyetemjárást vizsgálják.

Belelapozván rögtön arra gondoltam, hogy megkeresem benne azoknak az örménymagyar ifjaknak a nevét, akik a szűkebb pátriában működő egyetem hiányában a „két magyar haza” határain kívül tanultak Nyugat- és Közép-Európa több évszázados múlttal rendelkező akadémiáin, hírneves vagy éppen ekkor felívelő egyetemeken, főiskoláiban, akik „világot látással” gazdagították ismereteiket.

A könyv azt is bemutatja, hogy ki, mikor és hol folytatott tanulmányokat, illetve ezt követően hol tevékenykedett az erdélyi társadalom javára.

Tekintettel arra, hogy Péter H. Mária: Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai (Kolozsvár, Erdélyi Múzeum, 2002) című könyvében is nagyon sok közösségünket érdeklő, a leendő Örménymagyar Ki kicsodában hasznosítható adat van, ebben a most induló sorozatban ötvözni fogom a két kiadvány adatait, és ha mód van rá, más forrást is felhasználok kiegészítésül.

1. **Ábrahám Adeodat**, Szamosújvár - Ábrahám Bogdán 1839/40-es tanévben Bécsben volt V. éves medikus, orvostanhallgató. Szamosújváron született, ahol apja szenátor volt. Pataki Jenő szerint már 1835-től Bécsben tanult. 1841-ben orvosdoktor, 1843-ban sebésztudor lett (Pataki Jenő: Danckai Ábrahám (Pattantus) Bogdán = RM-OSZ [Revista Medicala- Orvosi Szemle], 1929. 7 sz. 215.)

Hazatérve gyakorló orvos lett. 1846/47-ben a kolozsvári Orvosi Sebészeti Intézet professzoraként tartják számon. (Schem, 1846/47, 244). 1851-ben lemondott tanszékéről, és magánorvosként dolgozott Kolozsváron, Zilahon, Szilágysomlyón és Érendréden. Meghalt 1865. augusztus 14-én

2. **Betegh Dániel**, Szászrégenből 1807. július 20-án Bécs-Leimgrubeban hadmérnök akadémiára iratkozott be. Született 1790. január 1-én Szászrégenben. Apja táblabíró volt. 1809. március 9-én otthagyta az akadémiát.

3. **Cabdebeau (Cabdebo) Gregorius** Erzsébetvárosról 1797/1801 között Bécsben tanult az orvosi egyetemen. Erzsébetvárosban született.

Gudenus: Baraczházi Cabdebo Gergelyt szerepeltet, noha a nemesítés és előnév használat felsorolásánál Gergely kimarad. Sajtóhiba? Megtudjuk innen, hogy a Bécsben tanuló akkor már árva orvosnövendék 1776. április 27-én Cabdebo Jónás és Patrubby Anna gyermekeként látta meg a napvilágot és Pesten halt meg 1839. december 29-én, de Baraczházán temették. Drmed, orvostanár, Temesvári főorvos, táblabíró volt. Feleségétől ittebei és eleméri Kiss Jozefától 7 leánya és 1 fia született.

Bálintné Kovács Júlia

(Utánnnyomás a Szabadság c. lap 2004. január 31-i számából)

Őseink nyomában

A Duna tv 2003. december 14-től vetítette Selyemút címmel azt a nyolc részes filmsorozatot, amelyet a múlt év augusztus közepétől október közepéig tartó Selyemút Expedíció munkatársai készítettek. Az expedíció tagjai ezzel a kutatóúttal egyben Stein Aurél mintegy száz évvel ezelőtti expedícióinak is szakmai emlékművet igyekeztek állítani. Ebből az alakalomból az expedíció szakmai vezetőjét és tanácsadóját, *dr. Bárdi Lászlót* faggattuk a kutatóút érdekesebb vonatkozásairól. Bárdi László egyébként a Pécsi Tudományegyetem Ázsia Központjának igazgatója, akinek kutatásai a lovas nomád népek eredetére és vándorlásaira irányulnak. Az expedíció útjáról írott *Az ősi Selyemút világa* című könyve már decemberben kapható volt a magyarországi könyvesboltokban.

Dr. Bárdi Lászlóról azt is el kell mondanunk, hogy 1940-1944 között Szamosújváron élt és diákoskodott. Kötődését a városhoz mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy erdélyi útjai során, amikor csak tehetett, felkereste Szamosújvárt, gyermekkori emlékeinek színhelyét.

- Mi volt a célja a Selyemút Expedíciónak és kik vettek részt benne?

- Sokszor leírtam már, de nem lehet elégszer: Kelet másoknak csupán egy világtáj, de nekünk magyaroknak a népünk bölcsője. A Keletről jött magyarság számára éppen ezért a Kelet-kutatás nem egyszerűen egy elvont társadalomtudományi ágazat, hanem a nemzetségmegtartó eredettudat fontos része. Ezért számít Körösi Csoma Sándor óta egyfajta nemzeti örökségnek, tudományos kötelezettségnek keleti gyökereink kutatása. Keresni az egyetemes értékeket, s abban rátalálni a magyarra, avagy kutatni a magyar vonatkozásokat, s abban figyelemmel lenni az egyetemesre - ez volt, s lehet minden időben az egyik legfontosabb nézőpontja a magyar kutatóknak. Így lehet kilépni a sokat emlegetett provincializmus vádjából. Így dolgoztak legjobbaink korábban is, s így próbálkoztunk mi is.

Ugyanakkor nem szabad lebecsülni azokat a közvetett nyomokat sem, amelyek ugyan nem adnak egyértelmű, közvetlen bizonyítékokat, de figyelmeztető háttérismeretet igen. Ezt és így tette Körösi Csoma világhírnévre jutott követője, Stein Aurél is, aki a belső-ázsiai Selyemutat vizsgálta, teljesen új korszakot nyitva a hazai, sőt a nemzetközi Keletkutatásban.

Stein Aurél három nagy kutatóútja (1900-1901; 1906-1909; 1913-1916) emlékéért ápolására és hasonló kutatások támogatására jött létre a Magyar Kelet-kutatási Alapítvány, s másfél éves előkészítő szervezés után került sor az első magyar Selyemút Expedícióra. Az expedíció tagja volt rajtam kívül Szabó Zoltán, a Pécsi Egyetem doktorandusza, a Kelet-kutatási Alapítvány létrehozója, Reiner György informatikus, Wonke Rezső, a Duna tv riportere és kínai munkatársaink: Liu Peng és rövidebb időre Bi Yan Yong.

Mostani kutatóútunkon alapvető vizsgálati terepnek tekintettük a világcivilizáció legendás útvonalát, a Belső-Ázsiából Rómáig és Bizáncig elvezető híres Selyemutat, s ezen belül - vagy ezzel együtt - a Belső-Ázsiából a Kárpát medencéig (is) elvezető Nagy Népvándorlás útvonalát, amely a különböző népek találkozásának, együttélésének, a kölcsönhatások eleven világának is történelemformáló nagy színhelye volt.

Ami a kutatóút statisztikai adatait illeti: a 62 napig tartó expedíció Budapestről Budapestig 35450 km távolságot tett meg, ezen belül Kínában 15578 km volt a bejárt útvonal hossza. A magassági végletek - 154 m (a Turfáni-mélyföld, Kína legmélyebb pontja) és 4400 m között ingadoztak, bár megfordultunk 7715 és 7546 m-es hegycsúcsok közvetlen közelében is.

A megélt meteorológiai szélsőségek 41 C fok és a fagypont körül jártak, de Dzsungáriában és a Takla-Makán keleti térségében a napi hőingadozás 36-38 C fok között volt. Nem volt kellemes elviselni a fagypont alatti hőmérsékletet a szabadban éjszakázva a Tien San-hegységben, de a Góbi sivatag és a Takla-Makán hallatlan forróságánál jobb körülményeket

is könnyen el lehetne képzelni. Az izzó sivatagi homokvihartól a Tien San és a Pamír dermesztő hóeséséig mindent volt alkalmunk túlélni. Amikor terepjárónkkal nem tudtunk közlekedni a homokviharban, úttalan utakon teveháton vagy számárháton közelítettük meg célpontjainkat.

- Hányszor jártál Ázsiában, és milyen területekre jutottál el?

- Ázsiában 24 ízben voltam, ebből Kínában 20 alkalommal: egyéni kutatóutakon háromszor a Brit Akadémia ösztöndíjával, kétszer a Magyar Nemzeti Ösztöndíjalap támogatásával, külön meghívásokkal, de többségében saját szervezésben; néhányszor nemzetközi konferenciákon vettem részt, és volt, amikor a kínai tv dokumentumfilmekhez hívott meg szakértőnek. A szomszédos területek közül Mongólia, Nepál, Sikkim, India területén is megfordultam, ezek az utak a térbeli összefüggések, az egykor egymásra gyakorolt hatások miatt voltak fontosak.

- Hogyan sikerült a kínai vezetők rokonszenvét megnyerned, és eljutni olyan területekre is, ahová előtted fehér ember nem tehetette be a lábát?

- 16-18 év óta vannak kínai barátaim, ők (volt követségi vezetők, rangos kínai szereplők) és volt kínai tanítványaim négy félévet tanítottam a pekingi Idegen Nyelvek és Civilizációk Egyetemén, rövidebb ideig pedig a pekingi Állami Tudományegyetemen és a nacsangi Tartományi Tudományegyetemen) mindig segítettek-segítenek, ha különleges engedélyre van szükség, mert tudják, tapasztalták, hogy nem ellenük, hanem a tudomány, a közös cél érdekében tevékenykedem, folytatom kutatásaimat. Ezért vált lehetővé számomra az, hogy Kína szinte minden szegletében voltam már, a teljes térképet nem is tudnám kapásból felvázolni.

- Kutatásaid során mi volt a legizgalmasabb élményed?

- Különleges élményt jelentett Dzsungária területén barangolni. Ha van világvége térség, akkor ezt a hatalmas hegyekkel szegélyezett sivatagos medencét bízvást annak tekintem. Az Ili-völgyben jelenleg is számos olyan nemzetiség él, amelyik az altáji nyelvcsaládba tartozik. E nyelvcsaládon belül a türk népcsoport tagjai: az ujgur, a jugur, a salar, az üzbég, a kazah, a tatár és a kirgiz népek.

Az Ili folyó forrásvidéke irányában haladtunkban szemünk már megszokta a sok sárgásbarna agyagház, lapos tetejű vályogépületek állandóan visszatérő látványát. Aztán a folyó közvetlen közelében, Yamat falucskában szokatlan meglepetésben volt részünk: téglaházak tárultak elénk. Az egyiknél meg is álltunk. Tornáca volt faragott oszlopokkal, közöttük piros paprikafüzérek lógtak. Az ablakon nem lepedő fogta fel a napsugarak erejét, hanem falécekből készült zsalugáter, előttük piros muskátli virított a cserepekben. Az udvaron libák csipegették a zsenge gyepet. Mintha csak egy alföldi magyar tanyán lettünk volna. A háziak érdeklődve jöttek ki az udvarra, megnézni, kik ezek az ismeretlen emberek, akik mindenféle kérés és engedély nélkül állítottak be hozzájuk. A feszült légkör akkor kezdett enyhülni, amikor kiderült, hogy „women shi cóng ouzhou, cóng xiongyáli le”, azaz „Európából, Magyarországról jöttünk”.

Amikor a házigazda az akadozó kínairól a pergő ujgur nyelvre váltott, elsősorban a kulcsszóra figyeltünk fel, amikor az egyik asszonytól almát kért, hogy azzal kínáljon meg bennünket. Felvillanyozva közöltük, hogy ezt mi is ugyanúgy mondjuk, sőt a bicsakot is ugyanúgy kérjük, amit az alma felvágásához vettek elő. Sorban kerültek elő az azonos hangalakú és azonos jelentésű - közös, türk eredetű - szavaink, így az őket is díszítő szakáll és társai.

Mindez egybevágott egy későbbi kashgari élményünkkel. Egy péntek délután a mecsetből kijövő tömegeből egyszerű ember fordult hozzánk, látva, hogy nem igazán vagyunk ujgur igazhívők. Megszokott kérdéseire: „Kik? Honnan? Miért?”, magam is egyszerűen válaszoltam. Az ő válasza viszont nem volt rutinszerű: „Nézd ezt a két ujjamat - mutatta a jobb kezén mutató- és középső ujját-, látod, ezek vagyunk mi, az egyik a magyar, a másik

meg az ujjur, együtt nőttünk fel, összetartozunk." Azután a tenyerembe kezdett számokat rajzolni: „Látod, kétezer éve mentetek el innen nyugatra!" Még most is töprengök: vajon a hazai utcákon hány ember tudna így találomra beszélni az ujjurokról, a keleti történelmi kapcsolatokról? A történelemből ismert „népi emlékezet" élő példája éppúgy megrázott, mint később a quarkili ujjur párttitkár, aki megerősítette, hogy ha idehaza valami gondunk lenne, csak bátran menjünk vissza hozzájuk, majd ők adnak menedékjogot, s telepedjünk csak vissza.

Még egy élményem kívánczik ide, amikor a Kirgiz Autonóm Körzetben Tashkurgán főterén felállított hatalmas emlékoszlopon megpillantottam az ott trónoló, kiterjesztett szárnyú turulmadarat, amelyet ugyanilyen pózban eddig csupán Belső- és Külső-Mongóliában, valamint a Kárpát-medence hagyományörző emlékművein láttam.

S hadd tegyem még azt is hozzá az elmondottakhoz, hogy Mongóliában és a Kínához tartozó Belső-Mongóliában előkerült hun régészeti leletek, a sírok szerkezete, a bennük talált rituális üstök, fegyverek, övdíszek, lószerszámok stb., a temetkezési szokások nemcsak az ázsiaiainál jóval szórványosabb európai hun leletekkel és emlékekkel mutatnak párhuzamot, hanem a felső-magyarországi (pl. a Felső-Tisza vidéki) ősmagyar leletekkel. Sőt a hun származástudattal rendelkező mai népek, pl. az ujjurok születéssel, esküvővel és temetéssel kapcsolatos néprajzi hagyományai, népmese- és népzenei motívumai is feltűnően hasonlítanak a magyarokéra. Ez akkor is elgondolkasztató, ha nem sok bizonyosat tudunk arról, mi minden történt több mint 2000 évvel ezelőtt.

- Mennyire élnek benned szamosújvári gyermekkori éveid emlékei?

- Azt kell mondanom, hogy ezek az emlékek kitörölhetetlenek: a szamosújvári református elemi iskolai és gimnáziumi tanévek ezernyi emléke; Baktay Ervin előadása a gimnáziumban (ő járta végig először Körösi Csoma Sándor indiai útját és kolostorait); a focimeccsek és a húsvéti locsolások; Gabányi tanár úr órái, és diáktársaim, mindenekelőtt a három Sztranyiczki fiú örökké tartó testvéri barátsága, állandó segítsége. Az egykori szamosújvári gimnáziumi évkönyveket kívülről tudom, annyit lapoztam rongyosra. Idén is elszeretnék jutni Szamosújvárra, túlszűfolt programom ellenére talán tudok erre is időt szakítani.

Sztranyiczki Mihály

A bőség kosarából...

Megint egy olyan klubest, amelyről - hálstennek - nehéz beszámolni, méghozzá tartalmi gazdagsága és az elejétől a végéig igen magas színvonala miatt. Ám - és az igazság kedvéért ezt előre kell bocsátanom - mégis nehéz volt végig érdemben résztvenni, végig érdemben figyelni. A látszólagos ellentmondás rögtön világossá válik.

Március 18-án *Dávid Katalin* művészettörténész volt a Fővárosi Örmény Klub első számú vendége, a találkozó *A szimbólumokról* címet kapta. A magyarországi művészettörténet nagyasszonyát színültig telt terem várta. Sokan elhozták a nemrég második kiadásban megjelent *A teremtett világ harmóniája* című könyvet - amely alcíme szerint a bibliai jelképek kézikönyve -, hogy dedikációt kérjenek és néhány szót váltsanak a szerzővel. Ezt a várakozásukat azonban csak részben sikerült kielégíteniük, ugyanis idő hiányában legfeljebb a szó szoros értelmében futólagos, röpke pillanatokra kerülhetett sor.

A nagy várakozásra a művészettörténész élvezetes és érdekes előadással válaszolt.

A szimbólumok életünk alapvető részét képezik, persze elsősorban csak akkor, ha tisztában vagyunk jelentésükkel és önmagunk (a társadalom) számára fontosnak is tartjuk őket.

Aki egy jelképet csupán valamiféle rajta kívülálló, önmaga számára ismeretlen - sőt, esetleg egyenesen szükségtelen - dolog jelvényének tart, annak számára a szimbólum nem szimbólum, hiszen a szimbólum: önmaga. (Lásd például a kereszt, az ősi életfa...) Ezért

lényeges, hogy ismerjük a jelképeket, azok jelentését, mélyebb tartalmát, máskülönben egyszerű formává, üres jellé válnak, amelyek nem jelentenek semmit, azaz elsilányulnak. Elsilányulunk ezáltal mi magunk is, lelkiileg, szellemileg elszegényedünk, ha egyszer tartalmas jelképek nélkül élünk. Ha számunkra a lényeges szimbólumok - a divatos szólás szerint - „kiürülnek”... Ugyanis többnyire éppen hogy nem a jelképek „ürülnek ki”, hanem mi magunk, tehát a mi lelki, érzelmi és intellektuális életünk válik üressé.

Még rosszabb, hogy az ürességet, amely lelkünkben így keletkezik, újabb és újabb szimbólumok (vagy inkább kommerciális jelvények) töltik be, magukkal cipelve mindazt a jobbra értéktelen hordalékot, amelynek e jelek a jelzői, a megtestesítői. Így válik a ma (s évszázadok, évezredek óta) alapvető szimbólumokat s a bennük rejlő tartalmakat nem ismerő ember áldozattá. Áldozatává például az egyre újabb fogyasztási szimbólumoknak. Sokszor pillanatnyi, kereskedelmi „tartalmakat” hordozó jelképek válnak az életünk meghatározóivá s a közöttük, velük szinte azt mondhatnánk: a bennük - élő ember még csak nem is igazán érzi át saját ürességét, a mai napra szóló fogyasztási jelvények mögötti értéktelenséget, hiszen igénye sem támadt, amelyhez viszonyíthatna.

Ezzel a problémával kapcsolatban Dávid Katalin így írt említett könyvének Bevezetésében:

"Vágyunk rá és reménykedünk a jelképek újraéledésében, mert nem lehet elégyszer ismétetni, hogy létünk teljessége függ tőlük. Ha megszűnnek üres jelek lenni, életmentő szerepet töltenek be. Még a mindennapokban is. Mert átformálják az embert, megtanítanak értelemmel megtölteni egy kézfogást, egy mosolyt, egy elesett felemelését, egy invitációt, és sorolhatunk napi gesztusokat, amelyek kultúramegosztó mozdulatok. Ha ezek már nem üres jelek, akkor az ember nem érzi magát elfelejtettnek, hanem ad és kap személyes megszólítást."

Bármilyen furcsán is hangozhat így utólag, írásban, a klubdélutánon való jelenlét személyes élménye nélkül: Dávid Katalin igen nehéz dolgokról beszélt, amelyeket szokás „bonyolult” dolgoknak nevezni. És tette ezt nagyon egyenesen, nagyon egyszerűen, érthetően, nyíltan. Végülis a jelképek igazi szakértője tulajdonképpen valóban nehéz dolgokról beszél, mert hiszen éppen egymással szemben, folyamatosan, nap mint nap mindent elkövetünk, hogy jelképeinket „kiürítsük”. (Köznapi példaként: mindannyian sokat teszünk azért, hogy a „jónapot kívánok” vagy a „hogyan vagy?” lehetőleg üres formalitássá válják, mert nem tartunk igényt rá, hogy megszólításunkat a másik komolyan vegye. Akaratlanul - tehát: akarat nélkül, lustán - mindent elkövetünk, hogy kiürítsük az életünket, megfosszuk a szimbólumoktól és új, kisebb fajsúlyú - néha egyenesen talmi - jelvényekkel helyettesítsük őket, mert úgy véljük, hogy a kisebb terhet, a majdnem üres hátizsákot könnyebb cipelni.)

Ezekről a „látszólag” bonyolult dolgokról Dávid Katalin szavaiból kiderül, hogy a „bonyolult” talán nem is annyira bonyolult, a hátizsák súlyáról pedig csak annyit, hogy jobb, ha az mégis teli van elemőzsiával és ivóvízzel, mert hosszú még a sivatagban előttünk álló út...

Magyarán: meggyőz minket arról, hogy szükségünk van az általunk értelmezett, ismert, tartalommal teli jelképekre. A múltunkra.

Dávid Katalin előbb idézett könyv-bevezetőjének folytatása:

„A sokat szenvedett emberek jogait, reményeink szerint, mindinkább biztosítják a törvények. De ez kevés, mert a jogok mellett kiengesztelődésre vágyunk. Ki adhatja ezt meg, ha nem az, aki tudja magáról, hogy hordozója az isteni kiengesztelődést megszerző megváltás örömhírének. A kiengesztelődéshez azonban újra kell tanulnunk a lélek nyelvét. Kiengesztelődésünk valójában annyit jelent, hogy figyelünk a másik emberre, figyelünk a természetre és figyelünk önmagunkra. Ez a hármasság a lényeg: szeretete a felebarátnak, szeretete az egész élő és élettelen világnak, és szeretete önmagunknak."

Sapientia sat - a bölcsnek ennyi elég is, a régi latin mondás szerint. De ki képes bölcs lenni közülünk?

Az előadást - amelyet a jelenlévő közönség kinyilvánított véleménye szerint még jó ideig hallgatott volna - Dávid Katalin egy megdöbbentő képzőművészeti alkotás gyönyörű, képszerű magyarázatával fejezte be. A magyar közvéleményben sokszor csak szakemberek által emlegetett, amúgy kissé lefitymált, Picasso-féle Guernica című képről beszélt, amelyet a művész 1937-ben festett Guernicay Luno spanyol (baszkföldi) kisváros lebombázásának hírére. (A városkára 1937. áprilisában mért rémületes légicsapást a hírhedt náci Condor Légión, amely ekkor tartotta a rárepüléssel célravezetett bombázás - közismertebb nevén „zuhanóbombázás” - gyakorlati főpróbáját s ha jól belegondolunk, ezzel pontosan meg is határozta, mi fog történni néhány évvel később Guernicán túl, számtalan fronton és háttérországban, világszerte.)

- Picasso megfestette a teljes, tökéletes pusztítást, amely után nincs remény, aztán, amikor a kész képet megnézte, rájött, hogy „elpusztította a világot” és végül a kép előterébe egy élő virágot festett. Szimbólum - fejezte be előadását Dávid Katalin.

Vagy talán nem is előadás, hanem inkább beszélgetés volt ez? Hajlunk rá, hogy beszélgetés volt, még ha csak egy hangon szólt is, mert a hallgatóságnak nem volt alkalma, hogy kérdéseket tegyen fel az előadónak. Vagy még inkább - s ezt is érezhetjük, ha a szimbólumok témáját valóban komolyan vesszük, és ezért következő megállapításomat senki ne vegye sértésnek - a művészettörténész előadása végeredményben nagybőjti rekolekciós foglalkozás volt...

Egyszóval: március 18-án a Fővárosi Örmény Klub közönsége, mi mindannyian Dávid Katalin szavaiból kaptunk saját, egyéni guernicáink előterére egy kicsi, élő virágot.

Lélegzetvételnél szünet után következett *Sepsiszéki Nagy Balázs* könyvének bemutatója. A többkötetes mű címe *Székelyföld falvai a huszadik század végén*. (A programismertető Meghívóban szereplő felsorolás, pontosabban az esetleges félreértések elkerülése végett ismételjük meg; történelmileg a teljes Székelyföld a „székek” világa, vagyis: Udvarhelyszék, Csíkszék, Maroszsék, Háromszék, valamint Aranyoszsék. Háromszék pedig azért „három”, mert a kicsi Kézdi- Sepsi- és Orbaiszékből egyesült.)

Sepsiszéki Nagy Balázs nem csak, hogy igen komolyan vette saját - óriási munkája bemutatását, de igen komoly hangú, hatalmas tényanyagot felvonultató, nagyon is értékes előadást is állított össze.

S itt néhány szó erejéig vissza kell térnem a klubestről szóló beszámoló első mondataihoz. Az ember általában képtelen egy nekifutással végignézni például két, igen tartalmas színházi előadást. Hangsúlyozom: végignézni, vagyis érdemben végigélni, odafigyelve, ha egyszer az előadott színmű - esetünkben a bemutatott téma - fontos, érdekes, tartalmas. Márpedig a március 18-i Fővárosi Örmény Klub mindkét előadása fontos, érdekes, tartalmas volt. Megkockáztatom a kijelentést: ilyen alapos, nagy tudásanyaggal alátámasztott, ugyanakkor végtelenül égető, aktuális (kulturális, szociológiai, történelmi, stb.) kérdésekről ilyen magas szinten és ilyen felelősen ma igencsak ritkán hallani Magyarországon. Hangsúlyozni kell, hogy értékes és érvényes előadásokat kaptunk, amelyek korántsem a tapskereső aktuálpolitikai félreszólásokra alapoztak.

Sepsiszéki Nagy Balázs óriási munkát végzett a valós, korunkban létező adatok gyűjtésével és a kötetek összeállításával. Nem kisebb célt tűzött ki maga elé, mint hogy megpróbál utánajárni annak (és dokumentálni!), hogy mi is ma a Székelyföld. Megkísérli lehántani a „Székelyföld” elnevezésű témáról a jóságos hiedelmeket, vélekedéseket. Ki akarja bányászni a fél- vagy egy évszázada ismételt, megszokott állítások és harsogó hivatkozások alól a tényeket. Tulajdonképpen szeretné megváltoztatni azt a közvélekedést, azt az adatok nélküli hivatkozást, amely folyvást körülvesz minket és konkrét tudás helyett legendákkal operál. Egyszerűsítve: Sepsiszéki Nagy Balázs a létező valóságot keresi és írja

le.

Kegyetlen munka, mennyiségét, s érzelmi körítését tekintve egyaránt. Hányan is laknak egy adott helységben ilyen, olyan s amolyan nemzetiségűek? Hányan is látogatják az ilyen, olyan vagy amolyan felekezeti templomát? De: hány traktor segíti a földművelést egy adott területen, mennyi a jobbára mezőgazdaságból élő székelység területein az egy főre eső beruházás, modernizálás?

Nem sorolom tovább: el kell olvasni a Székelyföld falvai a huszadik század végén című könyv kötetét, hogy ne csak a 19-ik század végi felmérések azóta már érvénytelenné változott képét lássuk.

A Magyarok Háza Bartók termében 2004. március 18-án megtartott Fővárosi Örmény Klub találkozájáról tehát végül annyit mondhatok, hogy bizony, sokszor emlegetjük valamelyik, középkori francia király mondását, amely szerint „Párizs megér egy misét”... Nos, nekünk a Fővárosi Örmény klub márciusi klubestjén két Párizs is jutott.

Dávid Csaba

Szomorújelentés

Özv. dr. Simon Istvánné Lázár Piroska
2004 február 29-én Gyergyószentmiklóson elhunyt.

Az Örmény Katolikus Oltáregylet elnöke, az egyházi kórus tagja volt.
Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Az erzsébetvárosi Örmény Szertartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből (VI. rész)

1902

Ludmann Maximilián - Dietrich Amália
Csiszár Ferenc - Kendof Anna

1903

Szerdahelyi Zoltán - Issekutz Katalin
Molnár (Morai) Mihály - Kopacz Mária
Nemes Eduárd - Wolff Anna
Papp Mihály - Schemsch Róza
Lengyel József - Slakovits Mária
Szállasi Gergely - Kelemen Gizella
Szabó József - Kendof Beáta
Sax Sándor - Zakariás Irma

1904

Donszky István - Gáll Anna
Lángi Adalbert - Rozgonyi Ilona
Lengyel Antal - Csiki Emilia
Dobribán Gergely - Márk (?) Melánia
Csiszár Áron - Kendof Teréz
Opra Vilmos - Szentpéteri Erzsébet

1905

Nem volt házasság

1906

Azbé Alajos - Jorga Róza
Dájbukát Gergely - Zakariás Neszti
Gajzágó János - Zakariás Mária
Bocskor Gergely - Szentkovits Mária
Mészáros Károly - Verzár Mária
Bitay József - Papp Róza
Papp János - Izay Jolán
Jakabfi Adalbert - Zakariás Brigitta
Szabó Iván - Zakariás Sarlotte
Király Géza - Issekutz Mária

1907

Wédel József - Papp Teréz
Szabó Gyula - Szállasi Katalin

1908

Slakovits Gergely - Szentkovits Berta
Lőrincz Sándor - Bakk Katalin
Szabó István - Dsokebin Mária
Lengyel Mihály - Kapálb Rebeka
Lengyel Adalbert - Moldován Anna
Pintér V.V. Edmund - Wolff Erzsébet

1909

Blénassy Károly - Dsokebin Katalin
Kronberger Edvárd - Issekutz Antónia

1910

Nem volt házasság

1911

Szabó Ignácz - Zakariás Teréz

1912

Martinovics András - Balogh Mária
Káplány Gábor - Zakariás Ilona
Avedik Antal - Rozgonyi Anna

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

A kiadványt támogatja:
Fővárosi Örmény Önkormányzat
(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)
Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.
Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta
Szerkesztő Dávid Csaba

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Bálintné Kovács Júlia, Szongoth Gábor
Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401
Nyomdai munkák: Timp® Kft.